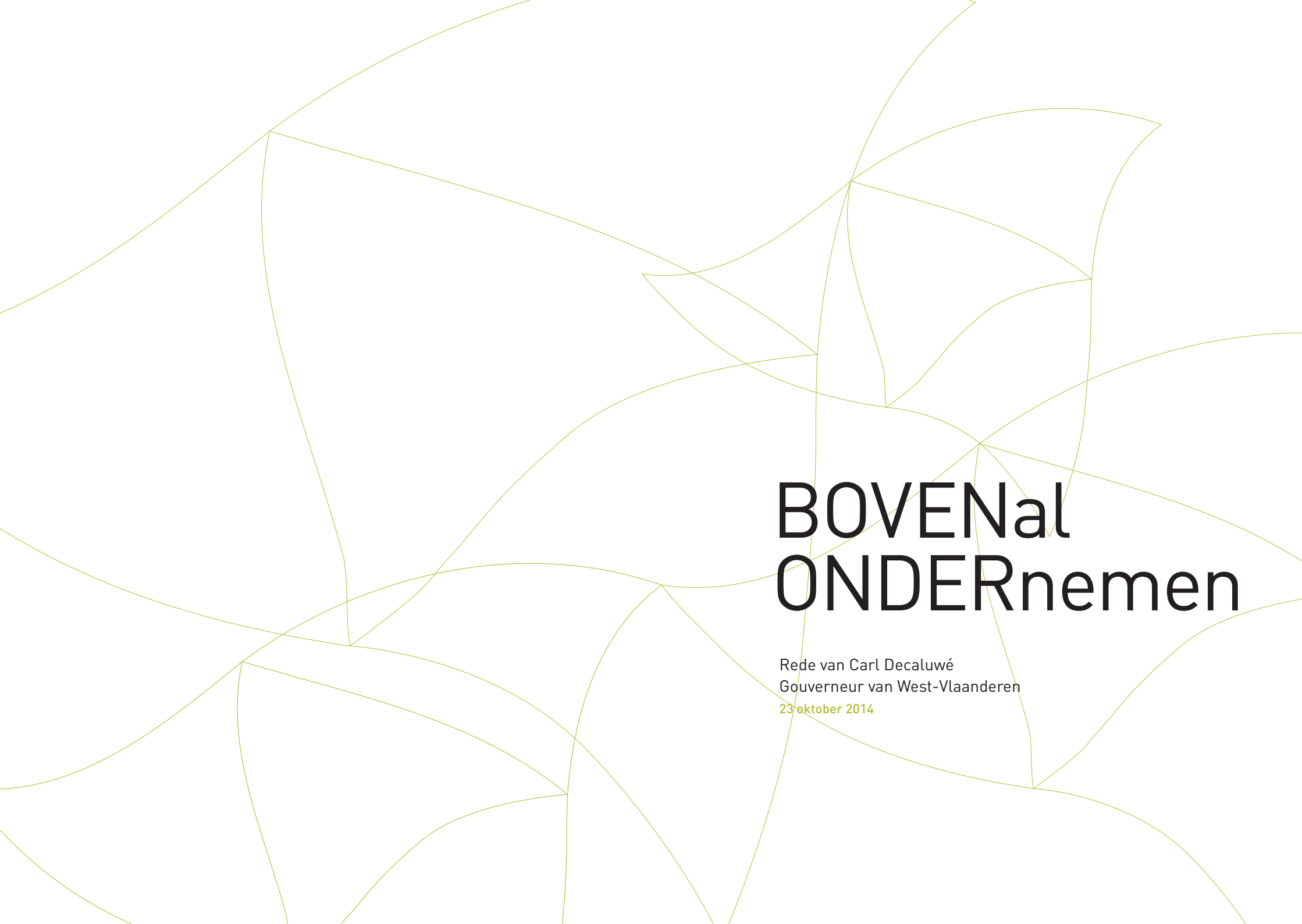

west-vlaanderen
de gedreven provincie

BOVENal ONDERnemen

Rede van Carl Decaluwé
Gouverneur van West-Vlaanderen
23 oktober 2014

BOVENal ONDERnemen

Rede van Carl Decaluwé
Gouverneur van West-Vlaanderen

23 oktober 2014

Deel 1 Situering

1. Inleiding	6
1. Groei, winsten en economische modellen	6
2. Ondernemerschap als de motor	7
3. Het statuut van de ondernemer	9
4. Het belang van starters	10
5. Groeiondernemers die zich jeunen	12
6. KMO-provincie	14
7. Over open innovatie	17
2. Studie over de West-Vlaamse economie anno 2030	20
1. Een holistische aanpak	20
2. De complementariteit met West Deal	21
3. Baken voor de economische toekomst	25

Deel 2 Uitdagingen 2030

1. Het succesrecept	30
2. De interactie tussen economische factorvoorwaarden en mondiale trends	32
1. Demografie	33
2. Arbeidsmarkt	38
3. Onderwijs	39
Droomwerf 1	
Technologisch opleidingsinstituut	42
Opportuniteit 1	
Zorgeconomie en lifestyle-economie	49
4. Demografie wereldwijd	53
Opportuniteit 2	
Verdere uitbouw agrofoodcomplex met export naar de groeielanden	57
5. De West-Vlaamse productiefactoren wind en zee	61
Opportuniteit 3	
Maximalisatie van onze Noordzeepositie	64
Droomwerf 2	
Landaanwinning in de Noordzee	70

Droomwerf 3

Een cargoluchthaven op de Belgische Noordzee	73
6. De klimaatschok en de zeespiegel	74
Opportuniteit 4	
Veiligheid met economische opportuniteiten	75
3. Het belang van disruptieve innovatie	77
1. Niet elke innovatie is dezelfde	77
2. Twaalf disruptieve innovaties	78
3. Creatieve destructie	79
4. Cradle to cradle-principe	80
5. Nood aan meer samenwerking	82
6. De 'triple helix' gedachte	83
7. Open innovatie... alweer	84
4. West-Vlaanderen: econo-shockproof	87
1. Gezamenlijkheid en wendbaarheid	88
2. De studie over de economische toekomst van West-Vlaanderen	88

Situering

deel 1

1. Inleiding

1. Groei, winsten en economische modellen

Iedereen heeft het recht om zijn welvaart te verhogen. Op dat recht is het ondernemerschap gestoeld¹. De kans te kunnen ondernemen is de sleutel tot het realiseren van meer welvaart en welzijn. Mensen kansen bieden op zinvol werk, leidt onmiskenbaar tot maatschappelijke voordelen die het louter economische overstijgen. Ondernemers zijn bij uitstek mensen die kansen durven grijpen. Om arbeidsplaatsen te creëren, is het ook noodzakelijk dat er ondernemers zijn.

Steve Keen, de Australische econoom die de kredietcrisis voorspelde, benadrukt in een interview van februari 2014 dat instabiliteit een fundamenteel onderdeel is van wat de vrije markteconomie zijn vitaliteit geeft. Dat illustreert hij met *“mensen zullen enkel in een nieuwe onderneming investeren omdat ze verwachten er veel winst mee te maken. Zonder die financiële euforie gaat het niet”*. Opgeblazen verwachtingen zijn niet minder dan noodzakelijk om investeringen bij elkaar te krijgen. In Keens visie is de vrije markteconomie een rommelige werkelijkheid en geen stabiel systeem van evenwichten². Keen baseert zijn economisch model op de aanname dat de economie cyclisch beweegt en niet naar een zogenaamd evenwicht terugkeert.

Daarnaast zijn economische instituties essentieel voor onze welvaart, zoals het standaardwerk van Daron Acemoglu en James Robinson³ aangeeft. In hun boek *“Waarom sommige landen rijk zijn en anderen arm”*⁴ laten deze gerenommeerde economen overtuigend zien dat het de politieke en economische instituties zijn die het economische succes of falen van een land bepalen; instituties die innovatie en economische groei stimuleren en welvaart en vrede garanderen. Dit impliceert tevens marktlegitimerende zaken zoals het pensioenstelsel en marktstabilisatie waaronder het monetair – en wisselkoersregime.

1 Ven Caroline (2013), *“Duurzame economie. Een warm pleidooi voor kapitalisme”*, Davidsfonds Uitgeverij, 104 pag.

2 Haegens Koen, *“Keynes en Marx, dat waren wilde geesten”* in *De Groene Amsterdammer*, 13 februari 2014, p. 30 - 33

3 Daron Acemoglu is hoogleraar economie aan het Massachusetts Institute of Technology. James Robinson, politiek wetenschapper en econoom, is hoogleraar aan Harvard University.

4 2012 – uitgeverij Nieuw Amsterdam – oorspronkelijke titel *“Why nations fail”*

Groei, winsten en economische modellen en instituties: het zijn cruciale elementen in het verhaal over de economie op eender welke schaal. Wie mij kent, weet wellicht dat ik hierop niet verder inzoom. Het systeem van de economische realiteit is complex en veellagig. Dit is geen miskenning van deze aspecten en theorieën.

Zoals in mijn vorige rede diep ik mijn gekozen topic uit vanuit invalshoeken die toegankelijk en voor de praktijk haalbaar zijn; dit vanuit het oogpunt van mijn ambt als provinciegouverneur van West-Vlaanderen. Deze rede is grotendeels gerelateerd aan de eerste output van een nieuwe economische studie.

2. Ondernemerschap als de motor

In mijn vorige rede *“Welkom in West-Vlaanderen”* gaf ik een introductie tot deze rede. Het is ontegensprekelijk van cruciaal belang dat niet enkel de toeristen, pensioenmigranten aan de kust en de migranten zich welkom voelen in West-Vlaanderen. Dat geldt zeker ook voor de bedrijven. Het is van doorslaggevend belang dat er hier een stimulerende omgeving is voor het ondernemerschap, zodat onze economie kan gedijen en verder groeien.

Daarom zijn stimulansen voor het ondernemerschap cruciaal voor een gezonde economie. Aan de basis voor potentieel ondernemerschap ligt niet enkel een ondernemingsspirit. Een degelijke basisvorming, relevante kennis en een goed functionerend netwerk zijn evenzeer essentiële bouwstenen. Voor de economische bedrijvigheid is daarnaast ook een solide uitgewerkte infrastructuur met vestigingsaantrekkelijkheid fundamenteel. Dat zijn in de ruime zin ondernemingsstimulerende omgevingsfactoren.

Voor mij is de wezenlijke motor van de West-Vlaamse economie het typisch West-Vlaams ondernemerschap. Dit naast de vele andere factoren, zoals de verschillende types van productiefactoren (fysisch, menselijk, sociaal en financieel kapitaal).

Ondernemerschap wakkert economische groei aan. Daarbij zijn de startende en groeiende bedrijven een drijfveer voor verandering en innovatie, alsook voor de creatie en uitwisseling van nieuwe kennis tussen verschillende economische actoren. Hieruit volgt dat ondernemerschap een positief effect heeft op de ontwikkeling, verspreiding en toepassing van relevante, baanbrekende kennis en technologieën.

Door hun flexibiliteit en snelle beslissingskracht zijn zelfstandige ondernemers elementaire veranderingsagenten in de economie. In omgevingen gekenmerkt door snelle veranderingen en evoluties, kan dit een groot voordeel met zich meebrengen⁵. Daarnaast heeft ondernemerschap een potentieel positief effect op economische groei via de creatie van werkgelegenheid. Ondernemerschap leidt dan wel tot meer welvaart, maar is zelf ook afhankelijk van de beschikbaarheid van de nodige middelen en de voorhanden zijnde opportuniteiten in de economie.

Mensen met een creatief en daadkrachtig potentieel kunnen hun persoonlijke inkomsten meestal best maximaliseren via zelfstandig ondernemerschap. Al is dat niet de enige beweegreden voor ondernemerschap. Het gaat om een mix. Naast de capaciteit om geld te verdienen, gaat het ook om de eigen ontwikkeling, om de vrijheid, de autonomie en de *fun* van het ondernemen.

⁵ De Clercq Dirk en De Sutter Mathieu (2003), "De relatie tussen ondernemerschap en economische groei: een literatuuroverzicht", Steunpunt Ondernemerschap, Ondernemingen en Innovatie, 53 pag.

3. Het statuut van de ondernemer

Ondernemerschap wordt in onze contreien anders benaderd dan over de grote plas. Een succesvol ondernemer heeft in de VS een verdienstelijke maatschappelijke status.

Van oudsher geniet ondernemerschap en het stimuleren ervan ook in Vlaanderen de volle aandacht van de maatschappelijke actoren en beleidsmakers. Bedrijven kleuren immers onze samenleving, zorgen voor sociale cohesie en ondernemers zijn motoren achter vooruitgang en innovatie.

Als je de maatschappelijke positie van onze ondernemers nader beschouwt, ontwaar je echter een tegenstelling. Enerzijds is er de beleidsaandacht voor de ondernemers. Anderzijds hebben de ondernemers hier, in vergelijking met de VS, een ander aanzien, menigmaal het karakteristiek middenstandsimago. Nog steeds krijgt het ondernemerschap in onze contreien soms een schimmige connotatie, met een negatieve perceptie van frauderen en foefelen. Dat terwijl deze ondernemers veel energie steken in het overeind blijven en succesvol ondernemen in onze complexe samenleving vol specifieke regels en richtlijnen.

Meer status voor het ondernemerschap kan ongetwijfeld gunstige effecten genereren. Ambitieuze en succesvolle ondernemers zouden makkelijker aan personeel geraken. Uit onderzoek blijkt dat werknemers in ondernemende bedrijven gelukkiger zijn dan werknemers in grote en gevestigde bedrijven. Meer status zou ook het vinden van risicodragend kapitaal kunnen vereenvoudigen. *Wishful thinking?* Misschien, maar laat ons het effect van een omgeturnde perceptie alleszins niet onderschatten.

Als de reputatie van het "merk" ondernemerschap toeneemt, zal de publieke opinie ongetwijfeld meer aandacht besteden aan de positieve uitkomsten van het ondernemerschap. Goed ondernemerschap heeft een positieve maatschappelijke bijdrage. Promotie ervan kan tot meer status voor het ondernemerschap leiden.

De graad van ondernemerschap heeft een belangrijke invloed op de economische welvaart. Talrijke studies hebben aangetoond dat nieuwe en groeiende bedrijven belangrijk zijn voor economische welvaart. Een aantal van de reeds eerder aangehaalde argumenten hiervoor zijn: de verhoging van de innovatieve capaciteit

van een economie, het meer flexibel en proactief inspelen op marktfragen en opportuniteiten, de aansporing van bestaande bedrijven om zelf ook efficiënter te functioneren, de creatie van nieuwe businessactiviteiten en dus ook nieuwe jobs.

4. Het belang van starters

Binnen het ondernemerschap wordt veel belang gehecht aan nieuwe en groeiende ondernemingen, intrapreneurship, spin-offs,... als belangrijke economische agenten, die aanleiding geven tot productiviteitstoename en het beter invullen van behoeften in sectoren en economieën.

Gezien het belang van ondernemerschap voor economische groei is het belangrijk dat de overheid een ondernemingsaanlokkende context schept en onderhoudt; een context waarbinnen starters gemakkelijk kunnen gedijen en zich niet afgeremd voelen. Een ondernemingsgezind overheidsbeleid is afgestemd op het promoten van startende bedrijven binnen de samenleving. Een optimale benutting van de daadkracht en creatieve krachten van startende ondernemers stimuleert indirect de algemene welvaart.

Creativiteit en innovatieve capaciteit zijn cruciaal voor de economische groei op lange termijn; zo blijkt uit de groeitheorieën. Creativiteit genereert noodzakelijke ideeën die aan de basis van innovatie en ondernemerschap liggen. Dat zijn zowel technologische als niet-technologische ideeën. Ondernemerschap is eveneens een soort transmissiemechanisme dat ideeën en kennis omzet in economische groei.

Naarmate landen evolueren van een industriële economie naar een kenniseconomie, verschuiven de determinanten van concurrentievermogen steeds meer in de richting van creativiteit, ondernemerschap en innovatie. Daarnaast is er het gegeven dat iedereen eigenlijk nood heeft aan creativiteit en innovatie. Dit is in se een kenmerk van elke economie, zowel van de industrie als de kenniseconomie. Dat gegeven bracht mij bij de vraag of oplossingsrichtingen zoals innovatie en ondernemerschap, kenniseconomie en de ontwikkeling van dienstensectoren een prominente rol zullen (blijven) hebben bij de visievorming over de economische toekomst van onze provincie. Dat is de finaliteit van deze rede.

We weten dat nieuwe bedrijven een direct effect hebben op economische groei, door de ontwikkelingen in de bedrijven zelf. Daarnaast veroorzaken starters dikwijls het indirect effect van bestaande bedrijven die zich moeten aanpassen aan de verhoogde concurrentie die de nieuwkomers veroorzaken. Dit aanpassingsproces is vergelijkbaar met een 'survival of the fittest' scenario waarbij de betere bedrijven - zowel nieuwe als bestaande - hun prestaties (in termen van productiviteit, innovatievermogen, vermogen tot groei, ...) zullen verbeteren en de zwakkere bedrijven moeten stoppen of inkrimpen. Hierdoor wordt de diversiteit en de gemiddelde kwaliteit van de bedrijvenpopulatie in een markt steeds hoger, wat uiteindelijk leidt tot economische groei.

Het is een gekend feit dat een groot deel van de starters niet lang overleeft of niet doorgroeit. Slechts een klein aantal starters zal echt succesvol zijn en uitgroeien tot grote bedrijven. Toch zijn niet-succesvolle starters - macro-economisch gezien - ook van belang voor economische groei omdat zij bijdragen aan een sterker marktselectieproces waardoor uiteindelijk de beste starters floreren en ook bestaande bedrijven opgejaagd worden tot betere prestaties.

Een *level playing field* is een marktsituatie, waar dezelfde regels gelden voor alle partijen die zich in een zelfde positie ten opzichte van die markt bevinden, voor zowel toetreders als zittende markspelers. Starters en bestaande bedrijven hebben in een *level playing field* een gelijke uitgangspositie om met elkaar te concurreren.

Een *level playing field* kent een positieve relatie met welvaart. Overheidsingrijpen is om die reden best gericht op het *levelen* van bestaande marktsituaties. Dat betekent: gericht op het gelijk trekken van regels voor alle marktpartijen.

Dit belangrijk aspect voor ondernemersvriendelijkheid werd mij onder de aandacht gebracht bij een denktafel die ik eind 2013 organiseerde. Ik bracht ondernemers, CEO's en mensen uit de economische lobby samen voor een brainstorm over de inhoud van mijn rede over economie. Het is en blijft voor mij fundamenteel dat een provinciegouverneur actief zijn oor te luisteren legt bij experts en ervaringsdeskundigen. Bij de brainstorm toen is me een belangrijke opmerking bijgebleven, namelijk dat de West-Vlaamse economie *as such* eigenlijk niet bestaat. In bepaalde contexten zou dit een dooddoentje kunnen zijn.

Het West-Vlaams economisch weefsel heeft inderdaad verschillende patronen. Er zijn regionale verschillen, onder meer naar type activiteit en naar werkloosheidsgraad. Wel is er de sterke algemene noemer van het economisch belang van onze provincie.

Vertrouwen creëren bij wie de economische motor van morgen is, ook hier komt het op aan. Er is hier minder honger naar ondernemerschap dan bijvoorbeeld in de VS. De eerstkomende jaren zoeken verschillende solide ondernemingen naar opvolging. Ook dat kwam ter sprake aan de denktafel over economie. Mensen zijn klaarblijkelijk te weinig gemotiveerd om iets te ondernemen, hebben blijkbaar schrik of te weinig lef. Dat was de vaststelling. Een ondernemingsvriendelijk klimaat moet aanzetten tot meer entrepreneurschap.

5. Groeiondernemers die zich jeunen

Ook de aanwezigheid van snelgroeïende, internationaal georiënteerde bedrijven is voor onze economie van essentieel belang. De top 10 van de snelste groeiers in omzet is verantwoordelijk voor niet minder dan 42% van de totale nieuw gecreëerde voltijdse banen in de Vlaamse economie. Naast hun belangrijke economische toegevoegde waarde vervullen ze een voorbeeldfunctie voor andere ondernemers.

De OESO definieert snelle groeiers als *bedrijven met minstens tien werknemers, die hun tewerkstelling drie jaar op rij met meer dan 20% zagen toenemen*.

De Vlaamse snelle groeibedrijven zijn vooral actief in de kennisintensieve dienstverlening (IT, communicatie, logistiek, technologie,...). 24% van de snelgroeïende bedrijven is actief in deze sector, terwijl deze kennisbedrijven slechts 13% van het totale Vlaamse ondernemerschap vertegenwoordigen. Voor productiebedrijven en ondernemingen actief in de groot- en kleinhandel blijkt het moeilijker om snelle groei te realiseren. 15% van de snelle groeiers is actief in de maakindustrie⁶.

De koplopers spelen korter op de bal bij al hun stakeholders en vooral bij hun klanten. Groeiondernemers zijn actiever, ondernemen meer actie en doen dat klantgericht.

⁶ geheel van de economische activiteiten waarbij grootschalig en machinaal materialen tot nieuwe producten worden verwerkt.

Alle snelle groeiers hebben op een bepaalde manier een competitief voordeel. Veel groeiondernemingen hebben met een gedegen technische achtergrond en een groot innovatief vermogen een goede marktpositie verkregen, maar beschikken niet altijd over de kennis en ervaring om te komen tot een doortimmerde groeistrategie, of missen het netwerk voor het opzetten van internationale verkoop. Ook is de organisatie vaak niet voorbereid op verdere groei. Ze zijn mogelijk nog te klein om de daarvoor benodigde experts, zoals een *financial controller*, marketing manager of hrm-functionaris, in dienst te nemen. Start-ups of snel groeiende bedrijven ontwikkelen zich vaak verder op het elan van een interessante opportuniteit. Zonder duidelijk doel voor ogen, zonder oog voor structuur en gericht op korte termijnresultaten. Na de succesvolle startfase zijn er de valkuilen van het groeipad.

Een ander element bij de groeiondernemingen is de beleving van het ondernemerschap. Ondernemen gaat *in se* over inspirerend en zinvol werken en het gevoel dat het goed gaat in werk. Het gaat om het gevoel zich te *jeunen*. Reeds meer dan 2000 jaar geleden duidde Aristoteles geluk aan als het hoogst bereikbare goed. Geluk is voor deze Griekse filosoof niet lustbevrediging, rijkdom, aanzien of eer. Gelukkig wordt een mens volgens hem door een functie uit te oefenen die eigen is aan de menselijke natuur. Het gaat om zelfverwerkelijking en uiting geven aan de behoefte je mogelijkheden optimaal te benutten en het beste uit je zelf te halen.

Enthousiasme, drive, gretigheid, goesting en vooral ook zich *jeunen*: dat zijn ook de motoren van ondernemerschap in een competitieve, turbulente omgeving. Ondernemers streven naar performantie, vooruitgang en rentabiliteit met een appetijt om grootse dingen te realiseren. Daarom mogen de start-ups hun ondernemersspirit en de goesting zeker niet verliezen door afremmende omgevingsfactoren.

Met de Gazellen en Gazellensprong werkte het Vlaams Agentschap Ondernemen een overheidsinitiatief voor ondersteuning van potentiële groeibedrijven uit: *"Vlaanderen kent vele competitieve bedrijven met een sterke knowhow en kwaliteitsvolle producten of diensten. Toch hinkt Vlaanderen achterop wat betreft het aantal snelgroeïende, internationaal georiënteerde ondernemingen. In het kader*

van 'Vlaanderen in Actie' wil de Vlaamse regering dat aantal tegen 2020 de hoogte instuwen".

Op haar beurt definieert Voka⁷ de Stille Kampioenen als Vlaamse bedrijven met een toppositie in hun niche of die een leidende marktpositie willen veroveren met een topproduct op het vlak van technologie en kwaliteit. Het gaat om bedrijven met een sterke innovatiefocus en internationale oriëntering. De term Stille Kampioenen geeft aan dat het groeibedrijven zijn die niet sterk in de schijnwerpers komen, maar die in de luwte toonaangevende resultaten neerzetten. Om er enkele te noemen uit onze provincie - zonder onrecht te willen doen aan de anderen - : DesleeClama (matrasstoffen) uit Zonnebeke, Pattyn Packaging Lines (verpakkingsmachines) uit Oostkamp, Vulkoprin (tandwielen) uit Tielt, maar ook LVD Company (machinebouw) uit Wevelgem en Vandewiele (textielmachines) uit Kortrijk, die vooral in de eigen streek gekend zijn. Voka maakt van de Stille Kampioenen terecht een rolmodel.

6. KMO-provincie

West-Vlaanderen telt 32.913 vestigingen met minder dan 50 werknemers op een totaal van 34.488 vestigingen. Deze 32.913 KMO's in West-Vlaanderen stellen in totaal 190.998 mensen tewerk op een totaal van 408.617 bezoldigden. De kleine en middelgrote ondernemingen (< 50 personeelsleden) vertegenwoordigen 95,4% van het aantal vestigingen en 46,7% inzake bezoldigde tewerkstelling.

Bij KMO's is er de centrale rol van de bedrijfsleider. Elke bedrijfsbeslissing, genomen door de ondernemer, kan beschouwd worden vanuit het standpunt van de eigenaar. Het succes van de onderneming hangt, gezien deze betrokkenheid, bijgevolg erg nauw samen met de persoonlijkheid en de ondernemersstijl van de bedrijfsleider. KMO's zijn in tegenstelling tot grote bedrijven veel meer afhankelijk van de persoonlijkheid van de bedrijfsleider.

Als deze bedrijfsleider zich *jeunt*, zoals ik eerder reeds aanhaalde, dan blijft de vlam in de pijp. Dan is er een mate van immuniteit tegenover de verleiding om de

⁷ Het Vlaams netwerk van ondernemingen dat ontstond in 2004, toen het Vlaams Economisch Verbond en de acht regionale Kamers van Koophandel in Vlaanderen besloten om in een alliantie intensief samen te werken.

zaak te verkassen of eenvoudigweg te verkopen. Dan is dat geen te overwegen optie tegenover de fun van het ondernemen. Ondernemers *jeunen* zich bij stimulerende omgevingsfactoren en in een aangenaam ondernemingsklimaat. Hiervan moeten we ons bewust blijven.

Aantal vestigingen en bezoldigde tewerkstelling naar grootteklasse, arrondissementen (31/12/2012)

Arro	Minder dan 50 tewerkgestelden						50-200 tewerkgestelden						200 tewerkgestelden en meer						Totaal
	Vestigingen		Tewerkstelling		Vestigingen		Tewerkstelling		Vestigingen		Tewerkstelling		Vestigingen		Tewerkstelling				
	a.c.	(in %)	a.c.	(in %)	a.c.	(in %)	a.c.	(in %)	a.c.	(in %)	a.c.	(in %)	a.c.	(in %)	a.c.	(in %)			
Brugge	8.264	95,8	46.391	44,7	311	3,6	28.017	27,0	55	0,6	29.349	28,3	8.630	103,757					
Diksmuide	1.343	96,7	7.333	63,4	45	3,2	3.762	32,5	1	0,1	467	4,0	1.389	11,562					
Ieper	2.735	95,3	15.060	45,6	118	4,1	10.281	31,1	18	0,6	7.719	23,3	2.871	33,060					
Kortrijk	7.869	94,5	50.844	45,7	396	4,8	35.470	31,9	60	0,7	24.954	22,4	8.325	111,268					
Oostende	3.767	96,3	19.558	48,7	119	3,0	10.886	27,1	24	0,6	9.705	24,2	3.910	40,149					
Roeselare	4.387	94,6	26.484	44,4	218	4,7	19.328	32,4	31	0,7	13.877	23,2	4.636	59,689					
Tielt	2.609	95,8	15.303	48,5	91	3,3	8.569	27,1	22	0,8	7.693	24,4	2.722	31,565					
Veerne	1.939	96,7	10.025	57,1	60	3,0	5.069	28,9	6	0,3	2.473	14,1	2.005	17,567					
WEST-VLAANDEREN	32.913	95,4	190.998	46,7	1.358	3,9	121.382	29,7	217	0,6	96.237	23,6	34.488	408,617					
VLAAMS GEWEST	149.791	94,8	935.275	42,8	6.895	4,4	621.161	28,4	1.330	0,8	630.154	28,8	158.016	2.186,590					
BELGIË	259.889	95,0	1.596.070	41,7	11.292	4,1	1.030.720	26,9	2.377	0,9	1.199.779	31,4	273.558	3.826,569					

Bron: Geëcentraliseerde statistieken RSZ, Verwerking, Afdeling Data, Studie en Advies, POM West-Vlaanderen.

7. Over open innovatie

De toegenomen technologische complexiteit en de aangroeiende onderlinge verwevenheid van de verschillende technologieën, doen steeds complexere innovatienetwerken ontstaan. Die staan op hun beurt steeds meer open voor diverse publieke en private organisaties. De huidige technologieën zijn niet meer los te zien van het gedrag van gebruikersgroepen. Sterker nog, de gebruiker wordt steeds meer betrokken bij innovatieprocessen. We kunnen stellen dat door de toenemende complexiteit van producten, processen en diensten de blik van organisaties steeds vaker naar buiten gericht is. De toegenomen maatschappelijke complexiteit en onzekerheid speelt hierin ook een rol.

“Makers. De nieuwe industriële revolutie”⁸ van Chris Anderson brengt een eigen kijk op het aankomend economisch tijdperk. Op maat gemaakte producten en doe-het-zelf productdesign zullen een belangrijke bron van toekomstige groei zijn en een miljoen ontwerpers-makers-verkopers zullen op de wereldmarkt opereren, aldus Anderson. Er zijn effectief almaar meer mensen die hun eigen producten in 3D-printen en aan de man brengen. Daarnaast zijn er ook almaar meer ondernemers die het web gebruiken om bedrijfjes op te zetten met de hele wereld als afzetgebied. Hiervoor hebben ze significant minder financiële middelen, tooling en infrastructuur nodig dan traditionele productie.

De 3D-printer is in 5 jaar tijd van 50.000 euro in prijs gedaald naar minder dan 1.000 euro. Eens de modale consument is bereikt, gaat een trend meestal hard zoals de PC-revolutie eerder al heeft aangetoond. Dan komen er snel nog veel meer toepassingen. Iemand maakt ergens in de wereld een design, zet dat *online* en jij print het thuis of met een meer gespecialiseerde printer in de buurt uit.

Technologieën worden sneller accuraat en toepasbaar, met onderlinge versterking en verwevenheid. Er is een exponentiële groei van technologie met mondiale effecten. Het innovatieproces, inclusief kenniscreatie- en productontwikkelingsprocessen, wordt almaar meer open. Een gezamenlijke exploratie en exploitatie van nieuwe ideeën, door samenwerkende partijen in

8 Anderson Chris (2013), “Makers. De nieuwe industriële revolutie”, Nieuw Amsterdam uitgeverij, 272 pag.

clusters⁹, ketens en netwerken, wordt evident en noodzakelijk. Dit geldt ook voor de realisatie van procesverbeteringen in de keten en de ontwikkeling van nieuwe productattributen en -ontwerpen. Dat is open innovatie: de combinatie van interne en externe bronnen voor de ontwikkeling en het op de markt brengen van nieuwe technologieën en producten¹⁰.

In “De wet van Joy” wijst de Nederlandse hoogleraar Marcel van Assen¹¹ op de valkuilen van open innovatie. Door gebrek aan participatie en *commitment* van deelnemers kunnen open innovatieprojecten gemakkelijk doodbloeden; zonder directe ‘begeleiding’ komt innovatie slechts moeizaam tot stand.

Van Assen benadrukt dat organisaties die samenwerken op keten- en clusterniveau, niet altijd even collaboratief ingesteld zijn: *“Bij partners die in een cluster samenwerken of in een ander horizontaal netwerk, zoals een brancheorganisatie, speelt vaak ‘coöpetitie’ een rol, dat wil zeggen: coöperatie én competitie. Organisaties kunnen van elkaar leren en voordeel hebben (coöperatie), maar het zijn ook stevige concurrenten van elkaar (competitie). In die gevallen blijkt vaak dat de partij met het meeste geld vaak de grootste invloed heeft waardoor niet altijd de beste keuzes gemaakt worden voor alle partijen”*. Dit onderstreept de impact van een mentaliteit. De andere partij wordt snel als concurrent gezien.

Wie echter rekening houdt met de visie van Anderson over een nieuwe industriële revolutie en oog heeft voor de enorm toegenomen mogelijkheden op het vlak van lasersnijden, 3D-printen en CAD-software, beseft dat deze technologische mogelijkheden zonder voorgaande een voedingsbodem voor creatieve ondernemers bieden. Zowel binnen de bio-, neuro- en nanotechnologie als in het domein van senioren, robotics, drones, mobiele en artificiële intelligentie is er een exponentiële groei aan toepasbare ontwikkelingen.

Vlaanderen behoort eerder tot de innovatievolgers in Europa en niet bij de innovatieleiders, concludeert Voka in haar memorandum naar aanleiding van

9 bevat kernactiviteiten, afgeleide nevenactiviteiten en meer perifere activiteiten die ondersteunend zijn van aard, maar noodzakelijk voor de verdere ontwikkeling van de kernactiviteiten.

10 Van Assen Marcel, “Wet van Joy”, www.vanassen.info

11 Van Assen Marcel is bijzonder hoogleraar Operational Excellence bij TiasNimbas Business School, de business school van de Technische Universiteit van Eindhoven en de Universiteit van Tilburg

de verkiezingen in het voorjaar 2014¹². Voor deze belangenorganisatie is (open) innovatie één van de grootste uitdagingen.

De sterkste stimulansen voor meer open innovatie zijn uiteraard de overtuigingen van de bedrijven en hun bedrijfscultuur. Al te dikwijls nog verzanden innovatieve ideeën in stroperige langdurende beslissingsprocessen. Snel beslissen, korte lijnen en ruimte in tijd en voor talent zijn inherent aan een innovatieve cultuur. Een innovatiecultuur staat quasi haaks op de afrekencultuur met veel regels en procedures, om vooral te sturen op doelstellingen en efficiëntie.

Voor innovatiekracht zijn minder regels en meer vertrouwen nodig. Ook durf vanuit het management. De kat die altijd maar in de boom blijft kijken naar de nieuwe technologische ontwikkelingen, raakt haar lenige sprongen kwijt.

Innoveren gaat om ondernemerschap aangevuld met leren en blijven leren, mislukken en toch opnieuw ervoor gaan. Innovatie ondersteunen gaat om het veranderen van de randvoorwaarden, met een cultuuromslag als gevolg.

12 VOKA Memorandum Prioriteiten voor de Vlaamse, federale en Europese verkiezingen 2014

2. Studie over de West-Vlaamse economie anno 2030

Uit de inspiratie van de denktafel met enkele economie-experten en ondernemers ontsproot mijn vraag over het belang en de impact van innovatie en ondernemerschap, kenniseconomie en de ontwikkeling van dienstensectoren bij een visievorming over de economische toekomst van onze provincie.

In navolging hiervan schreef de POM¹³ West-Vlaanderen een studieopdracht uit om het toekomstig (provinciaal) economisch beleid voor te bereiden. Dit onder impuls van en in samenspraak met gedeputeerde Jean de Bethune. De onderzoeksopdracht van de studie betreft de formulering van een concreet, onderbouwd, breed gedragen en realiseerbaar toekomstbeeld voor de economie in ruime betekenis voor de provincie West-Vlaanderen anno 2030. Deze opdracht werd gegund aan Econopolis¹⁴.

1. Een holistische aanpak

Econopolis stelt een holistische aanpak voor, die ook rekening houdt met aspecten als leefbaarheid, welzijn, veiligheid, milieu en ruimtelijke ordening. De ambitie is een toekomstvisie die transversale, laterale bruggen slaat tussen sectoren of subregio's, de strikte economische omgeving en de ruimere maatschappelijke omgeving. Voor de finaliteit van mijn rede is dat een belangrijk gegeven.

Er is een samenwerking met het WES¹⁵ voor de uitwerking van een dwarsdoorsnede van West-Vlaanderen, met identificatie van de voedingsbodems van de economische vaardigheden en activiteiten in onze provincie. In wisselwerking met een analyse van de impact van de globale macrotrends en mondiale evoluties, betracht deze onderzoeksoefening te komen tot een concrete formulering van de

¹³ Provinciale Ontwikkelingsmaatschappij

¹⁴ Financieel-economisch adviesbureau, van o.a. Geert Noels (auteur van Econoshock en Econoshock 2.0)

¹⁵ WES adviseert overheden en bedrijven in hun economische ontwikkeling met marktonderzoek en strategisch advies.

economische ambitie voor West-Vlaanderen anno 2030. Dit met de succesfactoren en de prestatie-indicatoren. Ook worden er enkele wervende toekomstprojecten, die tot de verbeelding spreken, door het adviesbureau gedefinieerd.

De studie van Econopolis loopt tot het voorjaar 2015. Er was een eerste tussentijdse *deliverable* voor de input van deze rede in juni 2014. Enkele door Econopolis geformuleerde krachtlijnen van de toekomstvisie staan verder centraal in deze rede.

De vormgeving van de finale output van de onderzoeksopdracht is nog niet bepaald. Er is de ambitie van ondermeer een breed gedragen maatschappelijk debat.

2. De complementariteit met West Deal

De lopende studie van Econopolis is bedoeld complementair te zijn aan West Deal. West Deal bevat de strategische lijnen van het economisch beleid van de Provincie voor deze legislatuur, dus tot 2019. West Deal bouwt voort op het eerder ontwikkelde provinciaal economisch impulsplan.

West Deal focust op 6 prioriteiten:

- Een toonaangevend startersbeleid
- Een West-Vlaamse aanpak van het Nieuw Industrieel Beleid (NIB)
- Een toekomstgerichte logistieke strategie
- Een specifieke ontwikkeling van het hoger onderwijs
- Speciale aandacht voor de problematiek van de zelfstandige kleinhandel
- Een economisch impulsplan voor de Westhoek.

West Deal is een ambitieus plan, geschraagd op accurate analyses van relevant cijfermateriaal dat de POM West-Vlaanderen verwerkte.

2.1. Startersbeleid

De eerste West Deal-prioriteit aangaande het startersbeleid is gebaseerd op de vaststelling dat onze provincie een te lage startersratio heeft en dat de spin-off creatie quasi nihil is.

Hans Maertens, algemeen directeur van Voka West-Vlaanderen, liet in het weekblad Trends van 10 april 2014 noteren dat vooral de daling van het aantal starters - dé barometer voor het ondernemerschap - de West-Vlamingen het meeste pijn doet. **Onze provincie telde in 2013 “maar” 6610 starters, bijna een vijfde minder dan in 2012 en het laagste aantal in tien jaar. Er is echter geen reden om in doemdenken te vervallen.** Voor Maertens is dit een wake-up call: *“Er is niets buitengewoons aan de hand. De structurele problemen, zoals de loonhandicap van de Belgische ondernemingen, wegen hier zwaarder. Toch moeten we waakzaam zijn. We mogen geen genoeg nemen met de zelfvoedende mythe dat ondernemers in West-Vlaanderen er altijd bovenop geraken”*¹⁶.

UNIZO-topman Karel Van Eetvelt gelooft niet dat de West-Vlamingen minder ondernemend zijn geworden, *“omdat hij daar in de praktijk toch niet veel van merkt”*. Dat zegt hij in een interview in De Standaard van 6 februari 2014¹⁷. Hij geeft aan dat de impact van de moeilijker financiering voor een onderneming groter is in provincies die een grote ondernemingszin hebben. Die nuance is ook belangrijk.

16 Claerhout Patrick, “West-Vlaamse bedrijven zijn als kameleons” in Trends 10 april 2014, p. 70

17 Mooijman Ruben, “Trendbreuk STARTERS is mogelijk” in De Standaard 6 februari 2014, p.

22-23

De West-Vlaamse Voka-directeur brengt in hetzelfde interview in Trends nog een ander element onder de aandacht. Voor hem is het absorptie- en aanpassingsvermogen van de West-Vlaamse ondernemingen een belangrijke troef: *“Onze bedrijven exporteren naar de hele wereld. Zij passen zich permanent aan. Een West-Vlaams bedrijf is als een kameleon die heel snel en flexibel kan schakelen tussen producten, processen en markten. In veel bedrijven vertelt men mij dat 70% van de omzet komt van producten die vijf jaar geleden nog niet bestonden”*.

2.2. Maakindustrie

West-Vlaanderen heeft een sterk ingebedde traditionele maakindustrie¹⁸, die heel gevoelig is voor prijsconcurrentie (en dus stijgende kosten). Die zogenaamde kwetsbaarheid counterert Hans Maertens¹⁹: *“De tijd dat bepaalde mensen dachten dat een economie ook zonder industriële ruggengraat kon, ligt gelukkig ver achter ons. Zonder industrie geen innovatie”*.

De maakindustrie zorgt voor export, innovatie en jobcreatie. Bovendien doet zij onze dienstenbedrijven draaien. Weliswaar kan de maakindustrie in een hoge kostenomgeving slechts overleven door te transformeren en volop te innoveren.

Het belang van de maakindustrie wordt aangescherpt met de recente oprichting van het nieuw strategisch onderzoekscentrum voor de maakindustrie. Daarin bundelen de Vlaamse onderzoekscentra Flanders Mechatronic Technology Center, Flanders’ DRIVE en Flanders Synergy samen met onderzoeksgroepen van de vijf Vlaamse universiteiten hun krachten. Dit onderzoekscentrum zal de bedrijven in de maakindustrie ondersteunen om hun internationale concurrentiepositie te versterken en vernieuwend ondernemerschap in de maakindustrie mogelijk te maken.

2.3. Hightechbanen en gekwalificeerd personeel

Uit een onderzoek van het Vlaams Instituut voor Economie en Samenleving (Vives)²⁰ van de KU Leuven over de economische impact van de werkgelegenheid

18 Eind 2011 waren in West-Vlaanderen 7,9 personen tewerkgesteld in de industrie per 100 inwoners. West-Vlaanderen heeft daarmee een hogere industrialisatiegraad (7,9%) dan Vlaanderen (6,3%).

19 In hetzelfde artikel Trends 10 april 2014

20 “Hightech tewerkstelling in de Europes Unie” – Vives Briefings van 29 januari 2014

in de hightechsector²¹ blijkt dat de hightechsector goed is voor 12,2% van de Belgische werkgelegenheid, met 549.000 hightechbanen in 2011. In de Europese Unie zijn er 21,8 miljoen hightechbanen, of 10% van het totaal. De onderzoekers hanteerden wel een bredere definitie van hightech dan Eurostat, het statistische bureau van de Europese Unie. Het onderzoek ontkracht de bewering dat er in Europa te weinig hightechfuncties zijn. Hun aantal is 2,5 keer sneller gestegen dan de totale werkgelegenheid.

Enkel West-Vlaanderen (9,3%) heeft in ons land een hightech concentratie die lager is dan het EU-gemiddelde van 10%. De onderzoekers concluderen dat het voor de regio's van groot economisch belang is om hightech-werknemers aan te trekken.

Naast de belangrijkheid om hightech-werknemers hier te halen, is er de grotere noemer van de nood aan deskundig personeel. West Deal duidt deze nood voor onze provincie: "Gevraagd naar hun belangrijkste behoefte, antwoordt 50% van de West-Vlaamse bedrijfsleiders: "de nood aan gekwalificeerd personeel". De bestaande combinatie van een structurele braindrain met een duidelijke vergrijzing en een technisch personeel dat moeilijk aansluiting vindt met het industriële weefsel, vormt één van de grootste bedreigingen op korte termijn.

2.4. Fabrieken voor de toekomst

Met de Fabrieken voor de Toekomst concretiseert de Provincie West-Vlaanderen, via de POM West-Vlaanderen, het Nieuw Industrieel Beleid van de Vlaamse Regering op maat van de West-Vlaamse KMO's. Fabrieken voor de Toekomst zijn unieke samenwerkingsverbanden tussen overheid, kennis- en wetenschapsinstellingen, hoger onderwijs en bedrijfsleven, zowel op provinciaal als op Vlaams niveau.

Concrete acties ondersteunen de KMO's in hun toekomstgerichte en duurzame ontwikkeling. De acties gaan van open testinfrastructuren waarvan de bedrijven gebruik kunnen maken, over gerichte dienstverlening en branding tot innovatief onderzoek en aangepaste opleidingen. In een eerste fase wordt dit traject uitgewerkt voor drie (verticale) clusters in West-Vlaanderen: nieuwe materialen, voeding en blue energy. Daarnaast is er nog de mechatronica als belangrijke horizontale cluster, met West-Vlaamse machinebouwers die eveneens op internationaal niveau excelleren.

21 Mouton Alain, "Kennisbanen worden nog belangrijker" in Trends 13 februari 2014, p. 22

Een andere studie van het Vlaams Instituut voor Economie en Samenleving detecteerde de Vlaamse microclusters. Voor de ruime Kortrijkse regio werd een microcluster game-industrie aangeduid. Dit samen met de Noord-Franse metropool Lille. In Kortrijk bestaat er een opleiding Bachelor Digital Arts and Entertainment. Deze opleiding is uniek in Europa en bereidt studenten voor op het profiel van *technical artist* of *artistic technologist*.

3. Bakken voor de economische toekomst

De krachten en uitdagingen van het ondernemerschap stonden centraal in het eerste deel van mijn rede. Vanuit het besef dat een gunstig ondernemingsklimaat primordiaal is voor onze economische toekomst, leveren de verschillende overheden en instituties belangrijke inspanningen. Visievorming en strategievormingsprocessen blijven een relevante aanpak. Voor onze provincie is er West Deal en de lopende studie over de economische toekomst van onze provincie.

Vanuit mijn rol uit ik bekommernissen over knelpunten en applaudissee ik overtuigd voor de West-Vlaamse ondernemingskracht. Bovenal wil ik ook inspireren en enthousiasmeren voor een verdere slimme ondernemende aanpak, die onze economische toekomst zoveel als haalbaar veilig stelt. Voor zover dit kan, want er zijn almaar meer onzekerheden in onze geglobaliseerde economie. De goesting om te ondernemen in een ondernemingsvriendelijk klimaat, met bedrijven vol van zich *jeunende* ondernemers en werknemers is weliswaar een stevig baken. De resultaten van de studie van Econopolis zullen een aansporing zijn voor een verdere versteviging van dit baken.

In het tweede deel geef ik u graag het relaas van mijn geselecteerde economische opportuniteiten en droomwerven voor West-Vlaanderen. Dit is een selectie uit de eerste resultaten van de studie van Econopolis.

Uitdagingen
West-Vlaanderen
deel 2
2030

1. Het succesrecept

De studie van Econopolis heeft de looptijd van een jaar, tot aan de zomer 2015. Op basis van de eerste bevindingen van het onderzoek blijkt overduidelijk dat innovatie en ondernemerschap, kenniseconomie en de verdere ontwikkeling van de dienstensector effectief nog steeds oplossingsrichtingen zijn. Voor zover je kan spreken over oplossingsrichtingen.

Kenschetsend voor West-Vlaanderen is de sterke kracht van het ondernemerschap met noeste arbeid, flexibele oplossingsgerichtheid en inventiviteit om de concurrentie de loef af te steken. Wat dan op zich weer een sterke drive is naar economisch beter en meer.

De Zuid-West-Vlaamse textiel- en houtindustrie doorstond met glans een tweede reconversie-beweging, genoodzaakt door de globalisering en de concurrentie van lageloonlanden. Noodgedwongen werd er omgeschakeld naar innovatieve producten met meer toegevoegde waarde. Deze regio verloor een tijdlang veel jobs, maar het aantal jobs stabiliseerde weer. Volgens de berekeningen van Fedustria en POM West-Vlaanderen gingen er bij de transformatie van de textiel- en houtindustrie circa 15.000 jobs verloren in de periode 2000 – 2014.

De bedrijfstransformaties gebeurden spontaan. Zo volgden de oorspronkelijke machinebouwers de technologische evolutie van hun klanten en sloegen nieuwe paden in. Dit alles gebeurde zonder grote debatten hierover in de parlementen, zonder overheidsinmenging.

Louter ter vergelijking:

	Jobs verloren	Acties
Sluiting Ford Genk Limburg 2012 – 2014	Ca. 8.000	Parlementair rapport Actieplan SALK 217,5 miljoen euro subsidie
Transformatie Textiel West-Vlaanderen 2000 – 2014	Ca 15.000	Spontane bedrijfstransformaties Begeleiding via horizontale maatregelen, vorming en onderwijs

Bron: Econopolis-studie

De succesvolle uitbouw van de agrofoodindustrie in Midden-West-Vlaanderen was eveneens een stille reconversie. Ook hier waren er geen geduceerde bedrijfstransformaties. De strategische noodzaak accordeerde met een passende attitude en cultuur. Een cultuur van hard werken, koppig doordoen en niet snel opgeven. Soepel mee bewegen met de externe omstandigheden. Econopolis brengt dit aspect van West-Vlaanderen onder de aandacht.

West-Vlaanderen is al eeuwen succesvol geweest dankzij

- Noest ondernemerschap
- Gezonde afstand van macht, politiek en overheid
- Een kwalitatief ondersteunend kader via onderwijs, infrastructuur,...

2. De interactie tussen economische factorvoorwaarden en mondiale trends

De aanduiding van het West-Vlaams economisch succesrecept voorkomt het verglijden in betutteling en zet de publieke sector aan tot gepast faciliteren. Een kwalitatief ondersteunend kader bieden en vrijwaren, gaat er om strategisch doordacht te anticiperen op de geanalyseerde traditionele factorvoorwaarden binnen onze provincie. Het betreft de voorkomende productiefactoren, die zowel betrekking hebben op fysieke aspecten, zoals de natuurlijke omgeving (geografie en geologie), het transportnetwerk en de aanwezigheid van grondstoffen, als op immateriële aspecten, zoals de inzetbaarheid van kenniscentra, de rechtszekerheid, beschikbaarheid van kapitaal, ...

Via de analyse van de West-Vlaamse factorvoorwaarden worden zowel enkele economische voedingsbodems als knelpunten gedetecteerd. De Econopolis-studie zoomt in op de analyse, om deze vervolgens te laten interageren met een ruimere context. Het is immers een open deur intrappen dat de macro-economische context en de mondiale trends impact hebben op de lokale economie. We kunnen niet voorbij de werking en de evolutie van het algehele economische systeem en de gevolgen ervan. Zoals steeds in onze geschiedenis zijn er aankomende trends en thema's die onze wereld drastisch zullen of zouden kunnen veranderen. Zo is er het feit dat de vergrijzing in Europa keihard toeslaat. Dat heeft ontegensprekelijke gevolgen. De ene mondiale trend heeft al meer impact op onze economie dan de andere. Er blijft veel veranderen in een almaar sneller tempo. Dat is alleszins een feit.

Aanpak en opbouw

Hierna volgt er **geen systematische bespreking van alle mogelijke factorvoorwaarden** in interactie met de ruimere context en trends. **Ik heb voor onze provincie een aantal opportuniteiten en droomwerven voor ogen.** Een droomwerv verschilt voor mij van een opportuniteit vanwege de realisatietermijn en haalbaarheid. Droomwerven zijn embryonaal tegenover

opportuniteiten, waarop wel vrij snel kan worden ingespeeld.

In eerste instantie koos ik ervoor om iedere **korte verhandeling van factorvoorwaarden aan te vullen met een argumentatie** die dan telkens leidt tot de vaststelling van een economische opportuniteit en/of droomwerv.

Daarnaast is er hier en daar een ander uitgangspunt. Voor de onderbouwing van enkele economische opportuniteiten wordt er **gestart vanuit een megatrend** om vervolgens in te zoomen op de impact ervan op onze provincie, om zo de keuze voor een opportuniteit of gewenste aanpak te kunnen beargumenteren.

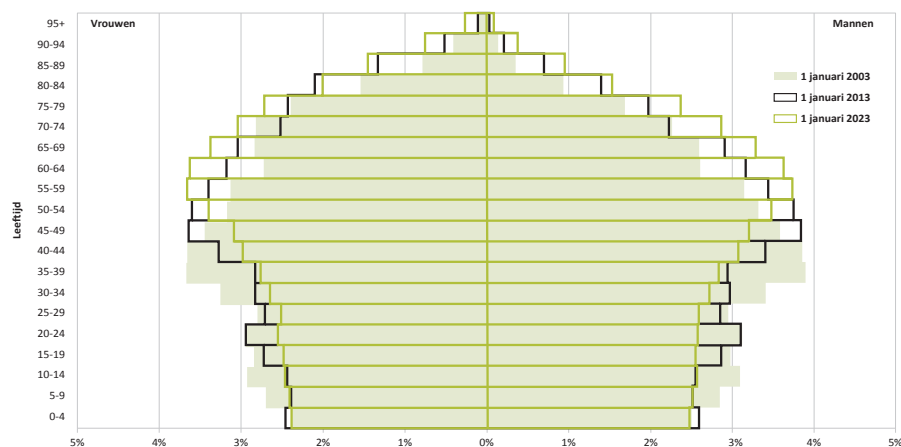
Deze toekomstprojecten en geselecteerde trends zijn het ruime kader van de finaliteit van deze rede die wil staven dat economische oplossingsrichtingen zoals innovatie en ondernemerschap, kenniseconomie en de ontwikkeling van dienstensectoren een prominente rol blijven vervullen.

1. Demografie

1.1. De vergrijzing

De demografische ontwikkeling is een omgevingsfactor die niet direct door de economie wordt verklaard, maar die wel degelijk invloed heeft op het ondernemingsklimaat. De demografische veranderingen zijn gekend en gemeengoed. De vergrijzing, de ontgroening en de gezinsverdunding zijn reeds merkbaar in het straatbeeld.

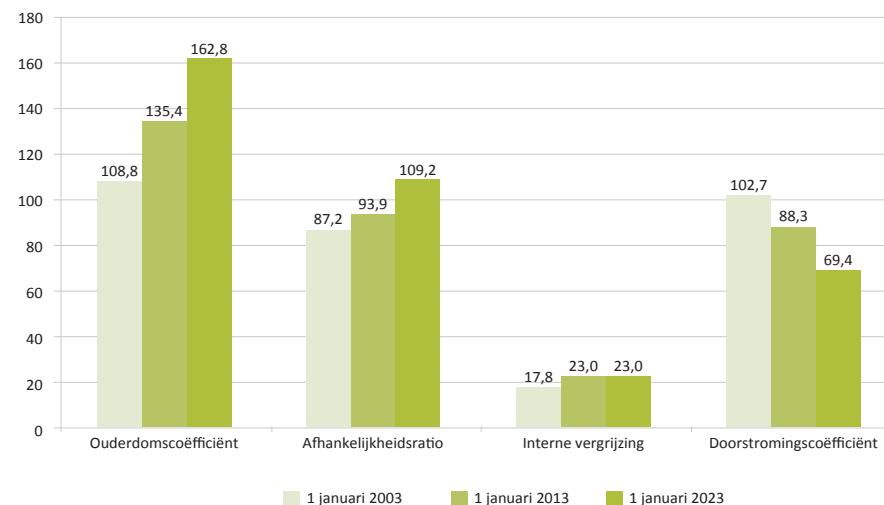
Bevolking naar leeftijd en geslacht in West-Vlaanderen, 1 januari 2003, 1 januari 2013 en 1 januari 2023

Bron: FOD Economie (ADSEI), Rijksregister (1 januari 2003 en 1 januari 2013), Bevolkingsprognoses Provincie West-Vlaanderen i.k.v. DC Noise (1 januari 2023), Verwerking: Afdeling DSA, POM West-Vlaanderen.

De West-Vlaamse bevolkingspiramide wordt gekenmerkt door een steeds smaller wordende basis. Waar begin 2003 nog 22,3% van de inwoners in West-Vlaanderen jonger dan 20 jaar was, is dit percentage begin 2013 teruggelopen tot 20,6%. Verwacht wordt dat het aandeel jongeren in de West-Vlaamse bevolking nog verder zal dalen tot 19,9% op 1 januari 2023. Daartegenover steeg het aandeel 50-plussers tot 41,5% begin 2012.

Bevolkingsmaatstaven (in %) voor West-Vlaanderen, 1 januari 2003, 1 januari 2013 en 1 januari 2023.

Bron: FOD Economie (ADSEI), Rijksregister (1 januari 2003 en 1 januari 2013), Bevolkingsprognoses Provincie West-Vlaanderen i.k.v. DC NOISE (1 januari 2023), Verwerking: Afdeling DSA, POM West-Vlaanderen.

Het onevenwicht tussen ouderen en jongeren wordt in West-Vlaanderen aanhoudend groter. De ouderdomscoëfficiënt, de verhouding tussen het aantal ouderen en jongeren, neemt steeds verder toe. Op 1 januari 2013 was dit 135,4%. Verwacht wordt dat dit nog zal verhogen. De interne vergrijzing, het aandeel 60-plussers dat ouder is dan 80 jaar, stagneert weliswaar.

Begin vorig jaar telde West-Vlaanderen 93,9 niet-actieven ten opzichte van 100 actieven. Volgens prognoses zal West-Vlaanderen in 2023 meer niet-actieven dan actieven tellen; de afhankelijkheidsratio²² zal toenemen tot 109,2%. Deze ratio is een indicatie voor de mate waarin – vanuit demografisch oogpunt – de potentiële uitstroom uit de arbeidsmarkt kan worden opgevangen door de potentiële instroom.

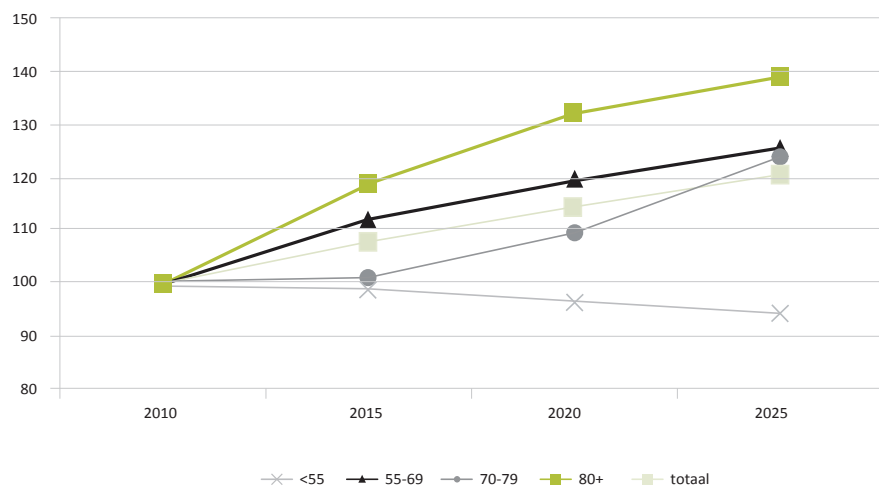
²² Bevolking van 15 tot 24 jaar ten opzichte van de bevolking van 55 tot 64 jaar.

De vergrijzing is onontkoombaar en quasi algemeen. Dit is een effect van de voortdurende stijgende levensverwachting.

In de kustregio is er een nog sterkere vergrijzing. Bovenop het aandeel oudere inwoners zorgt de pensioenmigratie er voor een bijkomende stijging.

Naarmate de bevolking ouder wordt, stijgt het aantal verpleegdagen. Ook dat heeft consequenties. Tevens is er een effect van de stijgende klinische mogelijkheden.

Evolutie van de verpleegdagen volgens leeftijd in W-VL: prognoses (2010-2025).

Bron: Demografische veranderingen en uitdagingen voor de West-Vlaamse regio's, Facetten van West-Vlaanderen nr 58, WES

1.2. Migratiesaldo

De voorbije 20 jaar groeide de bevolking in West-Vlaanderen met 5,1%. In Vlaanderen en België was dit een stuk sterker, met respectievelijk 9,6% en 10,2%. Het intern migratiesaldo in West-Vlaanderen is positief, maar negatief bij jongvolwassenen tussen 20 en 29 jaar. Het is een oud zeer. Een grote bedreiging voor West-Vlaanderen op lange termijn is braindrain (kennisvlucht). Veel jongeren tussen de twintig en de dertig jaar, veelal hoog opgeleid blijven na hun studies

in den vreemde plakken. Vooral de Westhoek en steden als Diksmuide, Veurne en Kortrijk kampen met een leegloop aan jong volk. Dit heeft een negatieve impact : bedrijven vinden minder gemakkelijk geschikt personeel, waardoor die hun aantrekkingskracht verliezen bij potentiële investeerders. Ook de krapte op de arbeidsmarkt neemt toe, wat het ontstaan van knelpuntberoepen in de hand werkt. En bovendien zet het enorme druk op de vergrijzing, die in West-Vlaanderen hoe dan ook reeds uitgesproken is.

Jongvolwassenen gaan niet alleen wonen daar waar ze hun werkambities de vrije loop kunnen laten. Ze verhuizen naar waar het plezant, tof en gezellig is om te wonen. Eens voorbij de leeftijdskaap van 30 jaar is er echter wel een tendens om terug te keren naar de eigen provincie. Dat is meestal bij de levensfase van zich in een vaste vorm te settelen (gezin, eigen woning).

1.3. De demografische realiteit

Demografische evoluties hebben een grote inertie. Dat betekent dat ze voor een groot stuk vastliggen voor de komende dertig jaar en slechts moeilijk in een andere richting zullen kantelen²³.

De demografische realiteit leidt tot drie belangrijke conclusies voor onze provincie:

- 1 Indien de braindrain niet wordt omgekeerd in een braingain, zal de krapte op de arbeidsmarkt toenemen vanwege de omgekeerde leeftijdspiramide in West-Vlaanderen.
- 2 De 'war for talent' zal zich manifesteren en vraagt om initiatieven inzake braingain, mobiliteit, hr-beleid, samenwerking onderwijs en bedrijfsleven, activering niet-werkenden.
- 3 De demografische ontwikkeling in de wereld en in West-Vlaanderen zal de groei van de consumptie-uitgaven sturen en creëert uitdagingen, maar ook kansen zowel voor industrie (voeding), als voor dienstensectoren (zorg).

²³ Noels Geert (2008), "Econoshock", Houtekiet Business Contact, 380 pag.

2. Arbeidsmarkt

2.1. 'War for talent'

De bevolking op beroepsactieve leeftijd zal in de toekomst dalen. Dit zal de krapte op de arbeidsmarkt versterken. De werkloosheidsgraad in Roeselare-Tielt bedraagt 5,66%: de laagste van heel Vlaanderen. Dat lijkt goed nieuws, maar dat maakt het weliswaar extra moeilijk om nieuwe krachten aan te werven. In deze regio is er al een spanning van 3,24 werkzoekenden per vacature.

	Werkloosheid	Aantal werkzoekenden	Aantal openstaande vacatures
Vlaams Gewest	8,27%	245.472	42.112
Provincie West-Vl.	6,70%	36.313	8.274
RESOC Brugge	6,40%	8.247	2.223
RESOC Oostende	9,40%	6.195	632
RESOC Westhoek	6,28%	6.222	1.066
RESOC Midden-West-Vl.	5,66%	6.464	1.993
RESOC Zuid-West-Vl.	6,86%	9.185	2.360

Bron: VDAB Arvastat, cijfers juli 2014

Het aantal knelpuntvacatures is in acht jaar nagenoeg verdubbeld, ondanks een efficiëntere arbeidsbemiddeling. De media berichten op regelmatige basis dat de 'war for talent' zal losbarsten wanneer de economie weer aantrekt.

Er is vooral nood aan specialisaties in IT, verkoop, financiën en engineering. Dat is een conclusie uit het salarisonderzoek van hr-bedrijf SD Worx. De loonevolutie legt immers bloot waar de *war for talent* nu reeds het hardst woedt: de lonen van gespecialiseerd personeel stijgen het sterkst²⁴.

24 "Loonkloof wordt groter" in Knack, 2 april 2014, p. 50

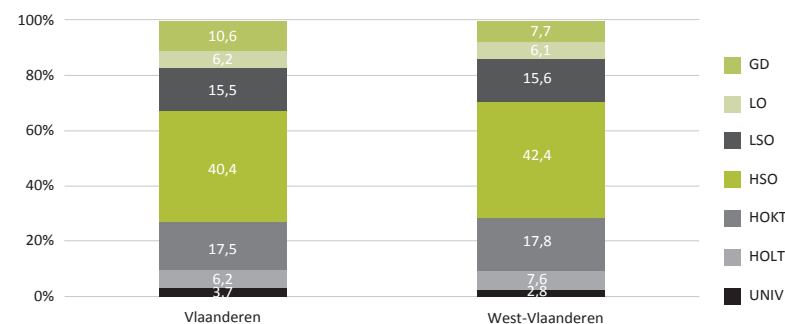
3. Onderwijs

3.1. Specialistische aanpak

West-Vlaanderen beschikt over een ruim aanbod onderwijs, voornamelijk op bachelorniveau. Onze provincie scoort matig voor hoger onderwijs en levenslang leren. Het algemeen scholingsniveau is hier iets lager dan het Vlaamse gemiddelde. Er is in West-Vlaanderen geen volledige universitaire campus, wat een belangrijke economische handicap is.

Opleidingsniveau 2013

% van de actieve bevolking naar opleidingsniveau

Bron: Statbel, Econopolis bewerkingen

Wel is er de vaststelling dat onze provincie beschikt over een fijnmazig en goed uitgebouwd netwerk van hogeschoolopleidingen binnen uiteenlopende vakdomeinen. De rol van de hogescholen is niet beperkt tot het aanbieden van opleidingsmogelijkheden aan jongeren, maar behelst eveneens het aanbieden van kennis en expertise aan de ruimere maatschappij waarvan ze deel uitmaakt. Het hoger onderwijs vormt een dubbele cruciale schakel: tussen jongeren en arbeidsmarkt enerzijds, en tussen kennis en ondernemen anderzijds.

Daarnaast is er ook de specifieke inbreng van Syntra Vlaanderen, het Vlaams Agentschap voor Ondernemersvorming voor een arbeidsmarktgericht en innovatief opleidingsaanbod voor ondernemende mensen. Centraal staat de

vorming van zelfstandigen en KMO's in een systeem van levenslang leren, dat gestoeld is op de principes van het alternerend leren en modulaire trajecten, met toegespitste aandacht voor beroeps- en ondernemerscompetenties.

Onderwijs is evident ook een belangrijk speerpunt van West Deal²⁵. West Deal kiest verder voor 'slimme specialisatie', een prioritaire en geconcentreerde inzet om comparatieve voordelen te versterken in het perspectief van de megatrends. 'Slimme specialisatie' onderscheidt zich van een klassiek industrieel beleid door een 'entrepreneurial discovery process'²⁶. Dat houdt in dat het succes afhangt van een consistente organisatie van een 'multi-level governance'-proces, dat vertrekt van ondernemende trekkende actoren voor de vorming en versterking van clusters en hiervoor een leeromgeving opbouwt. 'Slimme specialisaties' zijn kennisgebaseerde, waardecreërende activiteiten die gebruik maken van specifieke lokalisatievoordelen om een competitief voordeel te halen.

West Deal concretiseert dit met de ambitie van prioritaire investeringen in nieuwe technische en industriële richtingen en onderzoeksfaciliteiten op een zo hoog mogelijk niveau.

West Deal stelt tevens voor om de West-Vlaamse 'specialistische' aanpak resoluut verder door te voeren, met de oprichting van de Technische Universitaire Alliantie West-Vlaanderen. Dit wordt gezien als een netoverschrijdende samenwerking tussen de instellingen verbonden aan UGent en KU Leuven met als doel tot een evenwichtige ontwikkeling van hun aanwezigheid in de provincie te komen. Focus is hier de ontwikkeling en valorisatie van kennis en expertise in functie van de West-Vlaamse economische prioriteiten.

40 3.2. De race met technologie

Onderwijs is ontegensprekelijk een speerpunt van economisch succes. Traditioneel is er een ruim aanbod aan generalistische vormingen, voor de verwerving van algemene kennis en generieke vaardigheden. Daarnaast is er het gegeven van

²⁵ Strategisch plan van de provincie West-Vlaanderen, gericht op de economische transformatie in West-Vlaanderen

²⁶ Een leerproces om R & D en niet-technologische activiteiten te selecteren, waarvan men in een regio hoopt uit te blinken.

een grote nood aan specialistische vorming en is er de digitale omwenteling die veel op losse schroeven heeft gezet. Innovatie gaat vijf keer sneller dan managers zich kunnen aanpassen. Onderwijs en technologie zijn met elkaar aan het racen.

"De wereld verandert zo snel dat statische skills niet langer volstaan. We moeten de jonge generatie daarop voorbereiden. We moeten ze durven uitleggen dat vier of vijf jaar braaf cursussen vanbuiten leren niet langer een garantie biedt op een comfortabel middenklasseleven" zegt hoogleraar robotica Herman Bruyninckx van de KU Leuven in "Modern Minds. Kan uw hoofd de 21ste eeuw aan?"²⁷. Hij spreekt over de nood aan constant blijven zoeken naar concrete toepassingsmogelijkheden van kennis of technologie. *"Vroeger was alles input/output. Als je typiste was, moest je 180 aanslagen per minuut halen. Dat kon je trainen. Dat was je taak. In de nieuwe economie draait het allemaal om processen. Die zijn minder voorspelbaar, en veel fluïder. En die vergen veel meer probleemoplossend denken"* gaat Bruyninckx verder. De honderden spin-offs van universiteiten zijn voor hem hét inspirerend voorbeeld: hun ongelooflijke 'succes rate' en appetijt om grootse dingen te proberen, moet ons doen nadenken.

²⁷ Van Driessche Wouter, "Modern Minds" in De Tijd, bijlage van 3 mei 2014

Droomwerf 1

Technologisch opleidingsinstituut

Eén van de zeven 'gewoonten' uit 'The Seven Habits of Highly Effective People' van Stephen Covey, het meest bekroonde managementboek aller tijden, is 'Begin met het einde in gedachten'. Die *habit* kwam bij me als een gedachteflits op, toen Geert Noels en zijn team van Econopolis in juni laatstleden spraken over de Singularity University.

"Begin with the end in mind" is een wijsheid over doelgerichte inzet en dromen voorop durven stellen. Als je je bestemming en einddoel duidelijk voor ogen hebt – met een helder beeld van waar je naartoe wilt, heeft dat invloed op al je beslissingen onderweg. Dat is dromen willen waarmaken, door ze te durven dromen.

Singularity University

Singularity University werd in 2009 opgericht door onder andere NASA, Google, Cisco en Autodesk. Singularity University dankt haar naam aan de essay "The coming technological singularity. How to survive in the posthuman era" van Vernor Vinge (1993), wat sindsdien een onderwerp werd voor veel sciencefictionschrijvers.

Wat er op de universiteit besproken wordt, klinkt voor velen van ons dan ook als een opzet voor een nieuwe Hollywood productie. Toch is het voor de verzameling wetenschappers, filantropen en ondernemers die er samenkomt een bloedserieuze zaak. Ze geloven dat de exponentiële groei van technologie alle grote, mondiale problemen kan oplossen. Het leven van meer dan een miljard mensen kan verbeterd worden door exponentieel groeiende technologieën te combineren²⁸.

De tien technologieën die deze exponentiële groei aanjagen zijn bio-, neuro- en nanotechnologie, sensoren, 3D printing, nieuwe energiebronnen, robotics, drones, mobiele en artificiële intelligentie. Dat er nu een versnelling plaatsvindt, komt door de toegenomen hoeveelheid wetenschappers en beschikbare data. Ook de online cultuur van openheid en delen werkt exponentiële groei in de hand. Technologieën worden sneller accuraat en toepasbaar en gaan met elkaar samenwerken en elkaar dus versterken.

De exponentiële groei van technologie heeft niet alleen invloed op de wereld in het algemeen, maar ook op de mens als individu. Mens en technologie worden steeds meer een, totdat ze op een bepaald punt niet meer te onderscheiden zijn. Dit proces wordt technologische singulariteit genoemd: uiteindelijk overstijgt de kennis van computers die van de mens. Singulariteit is een term uit de fysica: het punt waarop algemeen geldende wetten niet langer van toepassing zijn.

Medeoprichter van de Singularity University Ray Kurzweil, maakt de term groot met de publicatie van zijn boek 'The Singularity is Near: When Humans Transcend Biology'.

28 <http://tegenlicht.vpro.nl>

Om sneller en efficiënter te innoveren heeft Singularity University de LEAN startup methode omarmd. Centraal staat hierbij: klantgericht, sneller, goedkoper en iteratiever ontwikkelen, met als doel om maximaal te leren in een zo kort mogelijke tijd (data gedreven innovatie). Ondernemers die zich bezig houden met exponentiële ontwikkelingen ervaren onzekerheid over probleem, klant en oplossing. Volgens deze aanpak ga je niet eerst een jaar met techneuten in een loods zitten sleutelen, maar ga je zo snel mogelijk met een divers team je ideeën aan de toekomstige gebruikers toetsen. Assumpties worden direct gevalideerd, gevolgd door snelle ontwikkeling van een product.

De Singularity University is een particulier initiatief met een grote internationale aantrekkingskracht en met een missie die handelt over essenties van en voor de menselijke toekomst. Een ambassadeur van de Singularity University is de Belg Walter De Brouwer. Hij is een ondernemer (bedrijf Scanadu²⁹) in Silicon Valley, waar ook de Singularity University is gevestigd. Op zijn blog geeft hij een opsomming van *‘100 things I wish somebody had told me sooner’*. Ook daartussen prijkt: *‘Begin with the end in mind’*.

Een stimulerende kennisgeoriënteerde omgeving

De internationale, kennisgeoriënteerde economie heeft zo haar eigen wetten. Het is van groot belang zich te onderscheiden en op een bepaald profiel herkenbaar te zijn. Dit vraagt om keuzes maken en focus. Flexibiliteit is essentieel om snel in te kunnen spelen op innovaties, of deze innovaties zelf te doen. Willen de West-Vlaamse bedrijven en instellingen toekomstbestendig zijn, dan moet iedereen hierin mee.

Zelfobjectivering noopt ons er toe onze West-Vlaamse eigenheid te respecteren. In West-Vlaanderen is er sterk ondernemerschap met veel intelligentie, maar de meeste knapste bollen blijven hier niet hangen. Het ondernemerschap is dominant aanwezig dan de kenniswerkers.

²⁹ Het bedrijf Scanadu werkt aan de ontwikkeling van een klein apparaatje, dat basisgegevens over de gezondheidstoestand (hartslag, ademhaling, bloeddruk, stressniveau) meet door het enkele seconden tegen uw slaap te houden. Die informatie gaat naar de smartphone, waar de data via een app wordt afgelezen. (De Tijd, 14 juni 2014 – De KMO-gids).

Fundamenteel voor onze toekomst is een stimulerende leeromgeving die sterk interageert met het bedrijfsleven en het verankerde entrepreneurschap. Het gaat om de aanwezigheid van een diepgewortelde ondernemerscultuur die verweven is met een cultuur van competentie- en kennisgericht durven en willen excelleren; dit via een versterkte economisch-wetenschappelijke krachtenbundeling.

Inzetten op een kennisbiotoop is kennis maken, ontwikkelen, verhandelen, toepassen, onderwijzen, vormgeven en nog veel meer. Deze kennisactiviteiten beperken zich niet tot een sector. Een kennisbiotoop is geen afgesloten geheel, maar een open ruimte waar kennis samenkomt en wordt verspreid. Een kennisbiotoop ontwikkelt zich door een verzameling onderscheidende eigenschappen. Er is een organiserend vermogen nodig, in de vorm van een linking pin³⁰, die zorgt voor een goede ontsluiting van de economisch-wetenschappelijke clustering voor nieuwkomers en externe partijen.

In het belang van de universiteiten zelf en als hefboom voor de verdere ontwikkelingen in de kenniseconomie is een decentralisatie van onze universiteiten, waarbij de technologiegerichte opleidingen doorgaan daar waar de betreffende kennis- en praktijkclusters zijn, zeer opportuun. De combinatie van goed samenwerkende top-kennisinstellingen en de mogelijkheid om top-onderzoeksinfrastructuur te delen met ook de R&D-afdelingen van de bedrijven, verhoogt immers de vestigingsaantrekkelijkheid voor nieuwe kennisbedrijven.

Daarenboven is het opportuun dat de rectorale overheden van UGent en KU Leuven zich engageren om zich meer dan ooit in een samenwerkingsmodel tot elkaar te verhouden. Een samenwerkingsmodel tussen de UGent en de KU Leuven kan zich binnen de West-Vlaamse dynamiek ontplooiën tot een proeftuin in onze provincie die haar meerwaarde steevast kan bewijzen. Zodoende komt coöperatie in beeld, met gezamenlijke projecten op het vlak van onderwijs en onderzoek. Primordiaal is de focus op de noden en opportuniteiten voor onze samenleving en de economische toekomst in breed regionaal perspectief.

³⁰ Linking pin-model zorgt voor de coördinatie tussen verschillende hiërarchische niveaus in de organisatie

Dit kadert in de 'slimme specialisatie'-strategie van West Deal. Voor onze economie is het fundamenteel dat het onderwijs haar onderzoekstaak inzake innovatie zeer ter harte neemt. Kennisinstellingen hebben hun belangrijke rol te vervullen in de kennistransfer en de kennisvalorisatie en dat zowel maatschappelijk als economisch. Dit is een terdege ondersteuning aan de bedrijfswereld én een kweekschool voor innovatie-geprikkelde arbeidskrachten.

Een kennisbiotoop als de Singularity University is meer dan een kweekschool van talent. Het is een aantrekkingspool voor talent dat wil excelleren. De Singularity University toont op events en top-congressen de laatste trends van de technologische vooruitgang, die exponentieel zijn en in de toekomst moeten leiden tot de zogenaamde technologische singulariteit. Het is een overtuiging en een drive, die samengaat met ondernemerschap. Het doel om maximaal te leren in een zo kort mogelijke tijd (data gedreven innovatie), waar de Singularity University voor staat, is een indirect kenmerk van ondernemerschap.

De goesting naar meerwaardecreatie en zelfrealisatie via ondernemerschap en de veelal hieruit vloeiende nood aan maximale hoogtechnische kenniscaptatie in een zo kort mogelijke tijd, kunnen samenstromen in een uniek project voor West-Vlaanderen.

In de hoog- en middentechnologische sectoren hinkt West-Vlaanderen momenteel nog wat achterop in tewerkstelling en aantal bedrijven. Er is ook de kleine achterstand in het opleidingsniveau.

Er zijn deze vaststellingen:

- Om in de provincie een kennisbiotoop levendig te maken en te houden, dient er gedurig nieuwe doorgedreven kennisactiviteit ontwikkeld en aangetrokken te worden.
- Ondernemingen hebben een blijvende nood aan kennis- en expertiseverrijking over nieuwe technologieën, organisatievormen,...
- Er is een vacuüm in het aanbod aan korte modulaire opleidingen, met de klemtoon op high level en intensieve opleidingen (upgrades) met een korte looptijd van drie tot zes weken.
- Er zijn reeds de lovenswaardige particuliere inspanningen in R&D van onze bedrijven en de ondersteuning van deze bedrijven via sponsoring aan allerlei opleidingen en instituten.

Zonder het kind met het badwater weg te gooien, zou een bundeling van de krachten in een particulier opleidingsinitiatief met een aanbod van kortlopende opleidingen voor hooggekwalificeerde technologische kenniscaptatie en innovatieve vaardigheidsverwervingen buiten het managementdomein, geen gekke droom voor West-Vlaanderen zijn.

Er is het profiel, de nood en sluimerend ook de intentie, door onze karakteristieke drive naar gedurige verbetering.

Als er dan ook nog een structurele link met de Singularity University zou zijn, kan een inspirerende vibratie ontstaan die de goesting naar nog meer en sterker ondernemen prikkelt en omzet in daadkracht.

Dit is een ambitieus project en één van de wervende projecten uit de eerste *deliverables* van de studie van Econopolis. Nog embryonaal of prematuur, maar naar mijn overtuiging zeker levensvatbaar. Hoe de geaccrediteerde onderwijsinstellingen, als onze West-Vlaamse hogescholen, hierin kunnen worden betrokken, dient vanzelfsprekend nog te worden uitgeklaard via klankbordgroepen en aftoetsing met het werkveld. De organisatie van modulaire cursussen, seminaries en workshops met hoofdzakelijk privé-financiering is een sterk West-Vlaams antwoord op een bestaande nood in een tijdperk van “slimme specialisatie”.

“Begin with the end in mind” is durven dromen. Het is ons voorstellingsvermogen toelaten om gezamenlijk naar vormgeving te zoeken voor het welslagen van een dergelijk particulier opleidingsinitiatief.

Evident is het ook durven opereren binnen nieuwe organisatievormen, gebaseerd op crowdsourcing³¹, co-creatie en zelforganisatie.

Om talent in onze provincie te houden en te krijgen – de zogenaamde braingain – zou dit initiatief eveneens een krachtige aantrekkingspool kunnen zijn. De aangekondigde ‘war on talent’ enkel beslechten met aantrekkelijke looncondities is kortetermijndenken. Het effect van een aantrekkelijk loon is beperkt in de tijd.

Kunnen werken in een provincie met een ondernemende dynamiek, een verlokkelijk en prestigieus opleidingsaanbod, zoals hierboven beschreven, is een belangrijke troefkaart.

De keuze voor een kennisbiotoop kon alleen succesvol zijn als het een echte keuze is. Weliswaar mogen we andere thema’s niet over het hoofd zien.

31 Crowdsourcing is een recente ontwikkeling, waarin organisaties (overheid, bedrijven, instituten) of personen gebruikmaken van een grote groep niet vooraf gespecificeerde individuen (professionals, vrijwilligers, geïnteresseerden) voor consultancy, innovatie, beleidsvorming en onderzoek.

Opportuniteit 1

Zorgeconomie en lifestyle-economie

Vergrijzing en zorgeconomie

De zorgsector is voor het overgrote deel een publieke sector. Daar past valorisatie gericht op het genereren van commerciële omzet minder bij. De zorgsector, inclusief het onderwijs en toegepast onderzoek, is weliswaar een belangrijke werkgever en in die zin van economisch belang voor West-Vlaanderen.

Vooreerst is er het aspect van de vergrijzing. Die kunnen we best gewoon aanvaarden en positief benaderen. Het vergrijzingaspect sluit immers economische opportuniteiten in zich.

De provincie West-Vlaanderen wordt als eerste provincie geconfronteerd met de uitdagingen die de vergrijzing met zich meebrengt. Het aandeel 65-plussers zal in de volgende decennia alleen maar toenemen namelijk van 22% in 2014 naar 32% in 2060. De vergrijzing start meer bepaald aan de kust, waar nu reeds 26% van de bevolking ouder is dan 65 jaar ten opzichte van 19% in Vlaanderen. Daarnaast zal er ook een daling zijn van de beroepsactieve bevolking. De totale zorgvraag zal tegen 2025 met 20,8% toenemen.

Daarnaast is er de vaststelling dat de toenemende zorgvraag enkel kan worden opgevangen door innovatie en door de ontwikkeling van een zorgeconomie. Naast een toename is er bovendien ook een verandering van deze zorgvraag. De zorgvragers van morgen wensen zelf de regie in handen te hebben, aangepast aan hun wensen en behoeften. Zo willen ze onder meer zolang als mogelijk thuis blijven wonen. Veel hangt echter af van de leeftijd en de mate van hulpbehoefte. Uit onderzoek blijkt dat een 60-jarige man een levensverwachting van 20 jaar heeft, waarvan 12 jaar in goede gezondheid en 10,5 jaar zonder functionele beperkingen. Een 60-jarige vrouw kan nog 24,6 levensjaren verwachten, waarvan 13 jaar in goede gezondheid en 12,5 jaar zonder functionele beperkingen.

Er is vooreerst het aspect van de hulpverlener. Afhankelijk van de graad van hulpbehoefte en van de situatie waarin ouderen zich bevinden, varieert de voorkeur voor hulpverlening. De meeste ouderen doen een beroep op mantelzorg van partners, kinderen, burens of vrienden. Pas wanneer ze langdurige hulp of persoonsverzorging nodig hebben, geven ouderen de voorkeur aan professionele thuiszorgdiensten. Bij hoogbejaarden en zij die niet kunnen rekenen op intensieve mantelzorg, geniet residentiële hulp en zorg de voorkeur.

Daarnaast is er de nood aan een aangepaste leefomgeving. In het licht van de vergrijzing vinden de concepten van aanpasbaar wonen en levenslang wonen almaar meer toegang tot de bouwsector. Het ondersteunen en versterken van de autonomie van de zorgbehoefende oudere vraagt een creatief design dat op termijn duurzaam kan inspelen op wijzigende behoeften. Tegelijk met de infrastructuur zal ook de omringende ruimte een steeds grotere rol spelen in het zorgaanbod. Zorg-op-maat is een concept dat afstemming, visie en planning vereist. Het woonzorgconcept wint aan belang en in dit alles speelt innovatie een sleutelrol.

In de slijpstream van innovatieve woonzorgconcepten is er PRoF, een Europese Zorgdenktank met meer dan 200 leden, die jaarlijks ook haar adviezen bundelt in een concreet uitgewerkt project zoals "De Patiëntenkamer van de Toekomst", "De levenslange woning van de Toekomst" en "De Zorgkamer van de Toekomst". Deze denktank uit Poperinge organiseert ook jaarlijks themadagen rond de evolutie van de diensten, de architectuur en de technieken in de Zorg.

Daarnaast is er iMinds - Health, het nieuwe Vlaams onderzoekscentrum dat de expertise rondom digitale zorg- en gezondheidsinnovatie binnen de 5 Vlaamse universiteiten koppelt aan de knowhow van industriële partners. Met een aanpak via Zorg Proeftuinen gaat iMinds - Health sectoroverschrijdend op zoek naar innovatieve oplossingen binnen de ouderenzorg.

Om zorginnovatie succesvol op de markt te brengen, is het essentieel dat alle zorgactoren, bedrijven en kenniscentra samenwerken. Een bijkomende belangrijke partner is de cliënt van de zorgeconomie, hetzij patiënt of hulpbehoefende, als rechtstreekse of onrechtstreekse consument.

West-Vlaanderen is de ideale provincie om diverse producten en diensten die inspelen op de veranderende en stijgende zorgvraag, te ontwikkelen en te testen .

Onder supervisie van een strategische stuurgroep zorgeconomie, werkte de POM West-Vlaanderen een visie en strategische aanpak uit voor de ontwikkeling van de zorgeconomie in West-Vlaanderen. Dit verdient verder onze aandacht.

Jonge senioren en lifestyle-economie

Onze levensloop is minder vast en minder voorspelbaar geworden. We willen zelf invulling geven aan ons leven en aan onze eigen identiteit. Er is ook een enorme keuzevrijheid op velerlei gebieden. Dankzij wetenschap en technologie beschikken we nu over middelen die ons een grote vrijheid bezorgen. Die ontwikkeling gaat steeds verder; dit is niet te stoppen. De jeugd wordt sneller volwassen en ouderen blijven langer jong. Er wordt gesproken over de traditionele familiestructuren die almaar meer worden los gelaten, ook al blijft familie

belangrijk . Er is de zapcultuur³² en het minder voorspelbaar consumentengedrag en vrijetijdsbestedingspatroon.

De eerder vermelde Belgische ondernemer Walter De Brouwer (ambassadeur van de Singularity University) heeft nog een quote in zijn *'100 things I wish somebody had told me sooner'*. Die luidt: *"Er is geen wezenlijk verschil meer tussen de producten op de markt. Elke keuze is een statement van wie we zijn. Identiteit is de new war. Het is allemaal niet langer een kwestie van perceptie, maar van projectie"*.

Er is de combinatie van middelen en media, die allemaal door de techniek zijn voortgebracht en worden aangewakkerd door de marketing. Die combinatie heeft een sterk heersende lifestyle-economie voortgebracht. Deze economie ontwikkelde zich geleidelijk tot een beleviseconomie, waarin marketinglabels richting geven aan ons denken en handelen, onze ervaringen en gesprekken. Producten kopen we al lang niet meer omwille van hun gebruik, maar om wat ze representeren. Het gaat om sensationele ervaringen die zijn gerelateerd aan *brands*, aan merken.

De zogenaamde beleviseconomie, die inmiddels een substantieel deel uitmaakt van onze economie, kan worden omschreven als alle productie en dienstverlening die gericht is op leniging van de emotionele behoeftes van mensen als groep of van de mens als individu. Tot nu toe werd de beleviseconomie vooral gezien als iets wat uitmondde in een ongebreidelde *fun industry*, met behulp waarvan mensen uit alle macht proberen hun verveling te verdrijven. Wetenschap, technologie en commercie blijven nieuwe producten ontwikkelen die een nieuwe werkelijkheid scheppen. Maar maakt het eigenlijk fundamenteel uit met welk verhaal mensen hun leven kleuren en betekenis geven? Het antwoord hierop wordt in het midden gelaten.

In een provincie met veel zich nog jong voelende senioren, die niet meer - of nog weinig - professioneel actief zijn, zijn er nog slapende opportuniteiten voor het segment lifestyle-economie.

Voor deze doelgroep is er een groeiemarkt binnen lifestyle en vrijetijd. De behoeften aan recreatie en ontspanning leunen dicht aan bij onze toeristische troeven als

kustprovincie, met interessante historische steden en aangenaam buitengebied. Onze gastvrijheid voor toeristen en recreanten en voor pensioenmigranten aan de Kust werd in mijn vorige rede "Welkom in West-Vlaanderen" aangekaart. In een toekomstbestendige economie wordt er gericht ingespeeld op de opportuniteiten van een aangroeiende doelgroep voor lifestyle-economie. Het gastheerschap van onze horecaondernemers zorgt voor blije consumenten en voor *feel good* in onze provincie. Hier komt het op aan.

4. Demografie wereldwijd

Het groeipotentieel van een lokale economie is gerelateerd aan het demografisch verloop binnen dit gebied. Dit ondermeer doordat de vergrijzing voor een snel stijgende uitstroom uit het beroepsactieve leven zorgt.

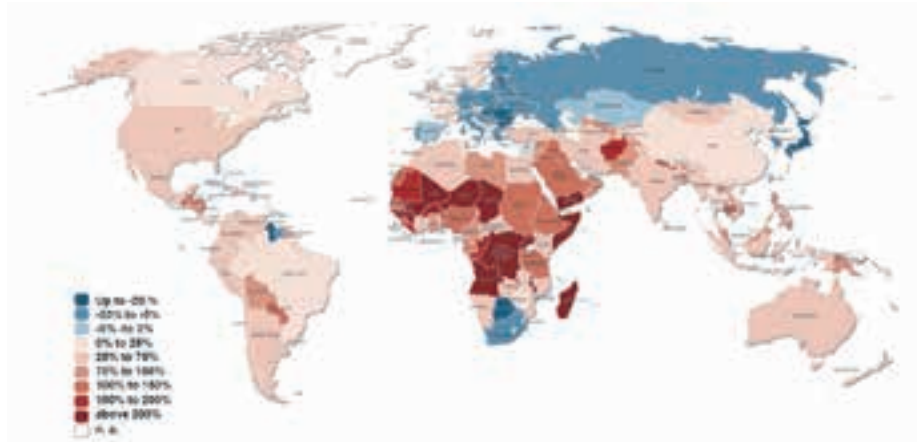
Algemeen stijgt de bevolkingsopbouw in gans Europa in de komende decennia drastisch. De totale bevolking zal nog licht stijgen (van 502 miljoen in 2010 naar 517 miljoen in 2060), maar wordt veel ouder: 30% van de Europeanen zullen over de 65 zijn. De EU verwacht dat de levensverwachting bij de geboorte zal stijgen van 76,7 jaar in 2010 tot 84,6 in 2060 voor mannen en van 82,5 tot 89,1 voor vrouwen.

Daarnaast staat de blijvende groei van de wereldbevolking. De groei van de wereldbevolking heeft een belangrijk dynamisch effect op de macro-economische ontwikkelingen. Dat resulteert in opportuniteiten en uitdagingen.

4.1. Groei wereldbevolking

Volgens de bevolkingsafdeling van de Verenigde Naties (UNFPA) stond de teller van de wereldbevolking op maandag 31 oktober 2011 op zeven miljard mensen. Dat is een miljard meer dan in 1999 en zes miljard meer dan in 1800 toen de wereldbevolking uit één miljard mensen bestond. De VN voorspelt dat deze explosieve groei doorgaat. In 2025 zal de wereldbevolking acht miljard en in 2050 naar alle waarschijnlijkheid ruim negen miljard mensen tellen. De wereldpopulatie stijgt per 14 jaar met 1 miljard mensen. Met het huidig groeiritme zullen de minst ontwikkelde landen (waaronder vooral Afrikaanse landen ten zuiden van de Sahara) hun bevolking vervijfvoudigen tegen 2100.

³² cultuur waar het gebruikelijk is steeds weer te wisselen van item waar de aandacht op wordt gelegd.

Demografische evolutie wereldwijd. Bron: Migration Policy Institute, Policy Brief, sept. 2013

Van de totale wereldbevolking is maar liefst 1,8 miljard tussen de 10 en 24 jaar oud. 90% van deze jongeren woont in ontwikkelingslanden. Die samenlevingen met een grote jonge beroepsbevolking en betrekkelijk weinig zorgbehoevenden (minder dan 15% ouderen) bevinden zich in een cruciale periode voor de ontwikkeling en economische groei van die landen.

4.2. Megasteden

In tegenstelling tot Europa, Noord-Amerika, Japan, Australië en Nieuw-Zeeland blijft de beroepsbevolking in de rest van de wereld stijgen. Meer werkende mensen zorgen echter niet per se voor welvaart en welzijn, maar het vormt een streefdoel. Een cruciale factor is het toenemende belang van de steden³³.

In 2015 zullen er 22 zogenaamde megasteden op de wereld zijn, dat wil zeggen steden met meer dan 10 miljoen inwoners. Veel van die steden liggen in de opkomende economieën³⁴. De grootste megastad is rond 2015 nog steeds Tokyo, met maar liefst 35 miljoen inwoners.

“Wanneer je bedenkt dat de vergrijzing in Japan ook nog eens het hoogst is ter wereld,

³³ Noels Geert (2013), *Econoshock 2.0*, Lannoo, p. 85-90

³⁴ Mumbai (bijna 22 mln.), Mexico City (21,5 mln.), São Paulo (20,5 mln), Shanghai (17,2 mln) en Jakarta (17,2 mln)

kun je je voorstellen wat voor impact zo iets heeft op de voedselvoorziening” aldus trendwatcher Adjiedj Bakas³⁵. Terecht legt hij de vinger op de zere wonde: een behoorlijke druk op productie en distributie van voedsel en de behoefte aan zorg. Daarnaast zal de mondiale bevolkingsaanwas van de komende jaren en de steeds hogere levensstandaard van het gros der mensheid een behoorlijke druk leggen op water, energie en grondstoffen.

4.3. De impact van de groeilanden

Populatiegroei en -dichtheid zijn demografische aspecten die een significante invloed uitoefenen op de economische groei. Determinanten van economische groei winnen of verliezen weliswaar belang naargelang de regio.

De term groeilanden klinkt een pak positiever dan ontwikkelingslanden met economisch groeipotentieel. Deze aanvankelijk minder ontwikkelde landen hebben een sterk en aanhoudend bevolkingsgroeiritme.

Groeilanden zitten vaak in een hervormingsfase die geïndustrialiseerde landen al doorliepen. Ze evolueren van een gesloten economie naar een open economie om op die manier aan te sluiten bij een toenemende geglobaliseerde wereldeconomie. Kenmerkend voor deze overgang is het toenemende belang van de verwerkende nijverheid en het afnemende gewicht van landbouw en visvangst. Bepaalde groeilanden mikken eveneens op de uitbouw van de dienstensector. Ook op andere vlakken moeten groeilanden nog een weg afleggen. Het gemiddelde inkomen ligt veel lager dan in geïndustrialiseerde landen. Infrastructuur moet verbeterd of zelfs gebouwd worden. De kwaliteit van het onderwijs is nog niet op peil en ook de informatisering staat soms nog in de kinderschoenen.

Naast de opkomst van groeilanden, met de verwachting van 40% van de wereldeconomie voor Brazilië, Rusland, India en China en 20% voor het G7-blok, is er een nog veel groter peloton opkomende economieën, waartoe Turkije, Zuid-Afrika, Maleisië, Indonesië, Mexico en Bangladesh, Tunesië, Rwanda, Ghana en Chili behoren. Het succes van ‘het zuiden’ weerspiegelt zich in het snelle

³⁵ Bakas Adjiedj (2013) “Plenty. Megatrends Water, Energie, Grondstoffen en Duurzaamheid”, Scriptum, 446 pag.

terugdringen van de armoede in de wereld.

Er komt veel op ons af. Enkele vaststellingen zijn:

- De wereldbevolking blijft groeien en voedselvoorziening en schoon water zijn de key issues en uitdagingen voor een leefbare wereld.
- De blijvende groei van de wereldbevolking impliceert een toename van de voedselproductie. Die is echter pas zinvol als de voedselverspilling prioritair wordt tegengegaan.
- Efficiënte voedselvoorziening en effectief bodemgebruik spelen overal mee.
- Het economisch perspectief voor export van onder meer voeding naar de megasteden en de groeielanden is dan wel bezwaard door het belang van lokale voedingssystemen, toch zijn er belangrijke strategische opportuniteiten.

Opportuniteit 2

Verdere uitbouw agrofoodcomplex met export naar de groeielanden

West-Vlaanderen beschikt over een significant en matuur agrovoedingscomplex, met stevige ankerpunten in Midden-West-Vlaanderen en de Westhoek. Dit complex bestaat uit een zeer breed netwerk van grote ondernemingen en KMO's die internationaal tot de top behoren in diverse deelsectoren als diepvriesgroenten en vlees, en die een brede knowhow en expertise op het vlak van voedingstechnologie en bedrijfsvoering combineren.

Deze ondernemingen worden bovendien ondersteund door belangrijke flankerende actoren als de REO-veiling en kenniscentra als Flanders'Food, Expertisecentrum Voeding, ...

Aardappelprovincie

De West-Vlaamse dynamiek zorgt er mee voor dat België, als klein land, op de zeventiende plaats staat in de lijst van grootste aardappeltelers ter wereld. West-Vlaanderen heeft immers het grootste aardappelareaal van België:

Aardappelareaal in België, opgesplitst per provincie, 2012, in hectare

	Aantal hectare
West-Vlaanderen	18.269,8
Oost-Vlaanderen	8.959,8
Vlaams-Brabant	4.588,8
Antwerpen	3.266,4
Limburg	1.989,9
Waals-Brabant	4.889,4
Henegouwen	17.386,9
Luik	3.702,1
Luxemburg	298,0
Namen	3.485,0
Vlaams Gewest	37.074,7
België	66.974,5

Bron: FOD Economie, K.M.O., Middenstand en Energie - landbouwenquête

Enkele kerncijfers van de agrovoedingsector in West-Vlaanderen, verwerking per jaar bij benadering:

Diepvriesgroenten	1.200.000 ton
Diepvriesaardappelen	1.700.000 ton
Verse groenten en fruit	200.000 ton

Visverwerking	17.000 ton
Vleesverwerking	1.200.000 ton

Bron: Oostwestpoort.eu

Strategische opportuniteiten agrofoodindustrie

De strategische opportuniteiten voor de agrofoodindustrie zijn algemeen te formuleren als:

- Meer met minder door duurzame, innovatieve voedselsystemen;
- Een hogere toegevoegde waarde door een innovatiefocus op gezondheid en milieu-effecten;
- Een grotere grondstoffefficiëntie in de keten en daardoor een sterke reductie van de footprint betreffende energie, water, nutriënten,...;
- Internationaal leiderschap door export van zowel producten als geïntegreerde systeemoplossingen;

Deze opportuniteiten geraken verzilverd wanneer innovatieve ideeën effectief kunnen worden gerealiseerd: dat is de innovatiekracht van onze bedrijven. Een belangrijke uitdaging ligt op het vlak van samenwerking in de keten en cross-sectorale samenwerking.

Kampioen diepvriesgroenten

De troeven van de diepvriessector liggen bij de scherpe prijsvorming, de strategische geografische ligging, het gunstige klimaat en de knowhow die de groentetelers en -verwerkers aan de dag leggen. In 2011 stelden al deze West-Vlaamse ondernemingen samen 2.259 werknemers te werk en verwerkten ze groenten afkomstig van 55.000 hectare landbouwgrond. Ongeveer 37.000 hectare hiervan is in België gelegen, waarvan 18.000 in West-Vlaanderen, waarop voornamelijk erwten, bonen, wortelen, spinazie, bloemkool en spruiten worden geteeld. De ingevoerde groenten zijn voornamelijk erwten en bonen uit Frankrijk en wortelen uit Nederland.

Export naar groei landen

De diepvriesgroentesector is zeer sterk exportgericht. De uitvoer van Belgische diepvriesgroenten groeide van 294.300 ton in 1990 tot 1.169.900 ton in 2011, goed voor een totale waarde van ongeveer 968 miljoen euro. Ongeveer 92% wordt afgezet binnen de Europese Unie, de belangrijkste afnemers buiten de Unie zijn de Verenigde Staten (13.600 ton), Brazilië (9.000 ton) en Canada (8.600 ton). De import steeg in 2011 tot 431.900 ton, goed voor een exportoverschot van 738.000 ton³⁶. Deze cijfers illustreren dat het leeuwendeel gaat naar het traag groeiende of stagnerende Europa. Er is nog vrij weinig rechtstreekse export naar de groei landen (wel onrechtstreeks als toeleverancier van de Duitse industrie).

West-Vlaanderen heeft veel KMO's. Voor kleine en middelgrote bedrijven is de drempel naar export of leveren van diensten aan groei markten hoger dan voor de grote spelers. Er is een belangrijke rol weggelegd voor wie de lokale ondernemers inlicht over de mogelijkheden van ondersteuning bij het aanboren van buitenlandse markten (ondermeer voor aanwezigheid op beurzen) en de organisatie van specifieke handelsmissies, volgens Econopolis.

Eén van de mogelijke grote trekkers van meer rechtstreekse handel tussen West-Vlaanderen en de groei landen is onze haven van Zeebrugge. Het thema 'Food' is een speerpunt in het beleid van de kusthaven, die dankzij de goede lucht- en omgevingskwaliteit de status van Clean Port heeft en dus een aantrekkelijke locatie is voor de voedingssector.

5. De West-Vlaamse productiefactoren wind en zee

De wind en zee zijn typische elementen voor West-Vlaanderen. De geschiedenis leert dat een kuststrook een belangrijke draaischijf van nieuwe groeipolendynamiek is en kan zijn.

Onze Noordzeekust wordt een breed economisch centrum. De bijkomende uitvalsbasis wordt de haven van Oostende, die volop de kaart trekt van de offshore en de blauwe economie. De windmolenparken brengen in hun kielzog heel wat firma's en bedrijvigheid mee.

Het verhaal is pas begonnen. In de komende jaren staan nog heel wat extra investeringen op stapel die op hun beurt tot nieuwe activiteiten, bedrijven en tewerkstelling zullen leiden. Het is een toekomstgerichte, uitdagende en innovatieve industrie, die daarenboven heel wat toegevoegde waarde en tewerkstelling creëert, niet alleen voor Oostende, maar ook voor West-Vlaanderen én voor Vlaanderen.

Er wordt in de geïndustrialiseerde landen almaar meer elektriciteit en warmte geproduceerd. Vooral de (opkomende) economische grootheid China heeft een groot aandeel in de wereldwijde toename van de vraag naar energie. Er wordt volop gezocht naar alternatieve, duurzame energiebronnen. Dit zijn onuitputtelijke energiebronnen zoals water, wind en zonne-energie.

West-Vlaanderen heeft de unieke positie om haar groene en blauwe energiepotentieel te maximaliseren: we hebben de Noordzee en de zeewind in de kustregio.

5.1. Greenblue strategie voor regio Oostende

Sinds de haven van Oostende in 2010 besliste om zich te heroriënteren op hernieuwbare energie, ontstond de Renewable Energy Base Oostende (REBO) die windmolenparken binnen een straal van 200 km bedient. Met de ingebruikname van een kade voor zware lasten werd aan het Zeewezendok een grote site voor offshore-werken uitgebouwd.

Onze unieke ligging aan de Noordzee biedt kansen voor de maritieme en mariene industrie en handel. Flanders Maritime Cluster brengt kennis en onderzoek en overheid dicht bij de bedrijven via (internationale) netwerking. FMC promoot de competenties van de mariene en maritieme sector in Vlaanderen en het buitenland, tijdens beurzen, missies en conferenties.

De offshore energiesector genereert extra werkgelegenheid in onderhoud en toelevering. Het aantal extra jobs wordt geschat op twee voltijdse equivalenten per windmolen. De Oostendse regio heeft de ambitie om deze profielen zoveel als mogelijk met regionaal personeel in te vullen.

62 De oprichting van de 'Off Shore Academy'³⁷ is een noodzaak om de instroom en doorstroom van werknemers naar de sector van de hernieuwbare energie te vergemakkelijken via opleidingen. De Off Shore Academy behoort tot het Oostendse luik van de 'Fabrieken voor de Toekomst', een project van de POM West-Vlaanderen³⁸.

37 Voor de offshoremarkt is een opleidingsaanbod in de maak in samenwerking met Syntra West, VDAB en diverse scholen uit de regio Oostende.

38 STREEKPACT Resoc Oostende SEA ECONOMIE 2013-2018

De campus Greenbridge fungeert als een koepel voor onderzoek, incubatie en toegepaste studies op het domein van nieuwe energie. Onderzoek en kennis moeten helpen om bedrijven, actief in blauwe en groene energie, aan te trekken.

RESOC³⁹ Oostende gaf aan de UGent opdracht om de meerwaarde van een cluster in functie van cleantech⁴⁰ na te gaan. Deze haalbaarheidsstudie bundelde de aanbevelingen voor de uitbouw van een cluster rond groene energie en energietechnologie, met als speerpunten de incubator Greenbridge en het kennisplatform Power-Link UGent. Uit de studie bleek dat ondernemingen aangetrokken kunnen worden door de faciliteiten van de incubator en het kennisplatform.

"De beste visie is gebaseerd op feiten en niet op de beste lobby" gaf Geert Noels te kennen tijdens de presentatie van de eerste resultaten van de studie van Econopolis over de economische toekomstvisie voor West-Vlaanderen. *"Wie de beste visie heeft, haalt het. Als het goed zit, dan krijg je het erdoor"* klonk het aanvullend.

Deze strategische visie zit goed. Het belang van hernieuwbare energie tegenover de mondiale uitdagingen en de aanwezigheid van natuurlijke troeven van de kust voor groene en blauwe energie zijn feitelijk. De zee wordt meer en meer economie. Ik onderschrijf dan ook de ambities van RESOC Oostende met het Streekpact Sea Economie.

39 het overlegplatform waar de werkgevers – en werknemersorganisaties, samen met de politieke vertegenwoordigers van gemeenten en provincie, het socio-economisch streekbeleid uitstippelen met de opmaak van een 'streekpact' (telkens voor de nieuwe legislatuur van provincie en gemeente).

40 Per definitie is cleantech een verzamelnaam van producten, diensten en processen op basis van schone technologieën die het gebruik van onze natuurlijke hulpbronnen optimaliseren, de milieu-impact minimaliseren en maatschappelijke toegevoegde waarde creëren. Essentieel hierbij is de combinatie van economische, ecologische en sociale meerwaarde in een overkoepelend transitieperspectief.

Opportunititeit 3

Maximalisatie van onze Noordzeepositie

Marien Ruimtelijk Plan

De Belgische Noordzee is één van de meest gebruikte zeeën ter wereld. Het wordt ook steeds drukker op de Noordzee. Met het Marien Ruimtelijk Plan werd een belangrijke stap gezet naar een globaal Noordzeebeleid in België. Dit ruimtelijk plan zorgt niet alleen voor een verdere ontwikkeling van alle bestaande activiteiten, het creëert ook ruimte voor nieuwe ontwikkelingen op zee. Zo is er een zone voorzien voor een stopcontact op zee, die de bekabeling van de windmolenparken bundelt om de elektriciteit vervolgens aan land te brengen. In het plan worden ook verschillende belangrijke routes aangeduid waar scheepvaart voorrang krijgt op andere activiteiten of constructies. De havens van Oostende en Zeebrugge kunnen in de toekomst eventueel worden uitgebreid richting zee. Daarvoor is een zone rond de havens gereserveerd. Het marien ruimtelijk plan maakt ook ruimte voor duurzame aquacultuur op zee. De mogelijkheden hiervoor zijn de laatste jaren sterk gegroeid.

Bron: FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de voedselketen en leefmilieu, Er beweegt wat op zee... een marien ruimtelijk plan voor onze Noordzee, 2014

Het energieatol

Het Marien Ruimtelijk Plan voorziet ook ruimte voor energieopslag. Het gaat om twee zones: één op de Wenduinebank en één ter hoogte van de haven van Zeebrugge. In 2017 begint de bouw van een energieatol, als een kunstmatig eiland, zo'n 5 kilometer voor de kust. Dat eiland, een paar kilometer lang en breed, komt op de Wenduinebank, een van de meest ondiepe zandbanken in de Noordzee voor de Belgische kust: de zee is er op sommige plaatsen maar 1 meter diep. De procedure voor een concessie loopt dit jaar, de vergunningen komen er volgend jaar en in 2016. Vanaf dan verrijst het eiland, en duurt de bouw zo'n 4 à 5 jaar.

Opgepompte hydro-elektrische opslagcapaciteit is de oudste vorm van grootschalige elektriciteitsstockage op land. Het concept kan nu voor het eerst op zee worden toegepast. Wanneer er door de windturbines op zee meer energie geproduceerd wordt dan op dat moment nodig is, wordt die energie gebruikt om het stuwmeer vol te pompen met zeewater. Later, wanneer de vraag hoger is, kan het water, bij laagtij, weer gelost worden. Op dat moment gaat het via turbines, die van de opgeslagen energie opnieuw bruikbare elektriciteit maken. Wanneer er veel verbruikt wordt en het eiland energie produceert, wordt die duurder verkocht dan normaal. Dat zou het project rendabel moeten maken. Het plan zou uitgevoerd worden door een consortium van o.a. Electrabel, windenergiebedrijven, baggeraars en investeringsmaatschappijen. Dit project gebruikt veel technologie die verwant is met getijdenenergie, maar is op zich geen getijdenenergiecentrale. Het fungeert enkel als batterij voor windenergie, die wordt opgeladen wanneer er op zee veel wind is, maar aan land weinig elektriciteit verbruikt wordt.

De haven van Zeebrugge

Er zijn opportuniteiten voor de uitbreiding van de haven van Zeebrugge in westelijke richting. In 2008-2009 werd bij de kruising van 'Pas van Zand' (vaarroute naar de haven van Zeebrugge) en de vaargeul in de Noordzee een verbreding uitgevoerd, wat de manoeuvreerruimte van de schepen en dus ook de veiligheid van het scheepvaartverkeer aanzienlijk verbeterde. Het opzet is dat de haven gedurende 8 uur toegankelijk is voor schepen met een diepgang tot 16m.

© portofzeebrugge-luchtfotografie Henderyckx, Izegem

Dit zorgt ervoor dat de grootste containerreuzen in de haven kunnen aanmeren.

Rond hoogwater treden er in de toegangsheul van de Pas van het Zand ter hoogte van de havendammen grote stromingen op. Hierdoor wordt het toegepaste tijvenster voor containerreuzen herleid tot 4 à 6 uur, verspreid over verschillende ogenblikken van de dag.

Een tweede probleem is de aanwezigheid van lagen vloeibaar slib, zowel in de vaargeulen als in de haven. Sinds de uitbreiding van de haven in de jaren '70 en '80 zijn dikke modderlagen gevormd in de toegangswegen en de haven zelf. Dit leidt tot toenemende baggerkosten en bovendien maken deze modderlagen het bijna onmogelijk om de nautische diepte continu te garanderen.

De vorige Vlaamse regering (2009-2014) had de intentie om werk te maken van de lokale verdieping van de zeebodem voor de haveningang van Zeebrugge. Het nieuwe Vlaams regeerakkoord bevestigt dit. De maritieme toegang tot onze havens wordt verzekerd: "Daarbij wordt ook ingezet op een geoptimaliseerde bagger- en stortstrategie voor de instandhouding van de vaarpassen op zee met inbegrip van de

voorhaven van Zeebrugge"⁴¹. De haven van Zeebrugge beschikt over de grote troef dat zij de grootste schepen tot haar haven kan toelaten. Dwars op de havenmond van de haven van Zeebrugge is weliswaar een grote stroomsnelheid aanwezig. Op sommige ogenblikken van het getij kunnen deze grote schepen de haven niet veilig binnen en is binnenvaren dan ook verboden.

Door het maken van een grote diepe geul juist voor de ingang van de haven kan deze grote stroomsnelheid verminderd worden. Op die manier wordt de nautische veiligheid van de haven van Zeebrugge verhoogd.

De resterende grote stroomsnelheden aan de havenmond kunnen volledig weggenomen worden door een kleine dam in westelijke richting aan te leggen. De haven zou daardoor vrij toegankelijk worden voor alle schepen op alle ogenblikken van het getij. Deze dam kan ook meteen dienen om juist bijkomende natuur te realiseren in het vogelrichtlijngedebiet dat rond de haven ligt.

Als de haven van Zeebrugge in de toekomst verder zou uitbreiden, kan die in westelijke richting vorm gegeven worden door het verlengen van deze dam. Dit kan op een dusdanige manier gebeuren dat de volledig uitgebreide haven met nieuwe natuur omgeven wordt. De havenuitbreiding wordt daardoor visueel afgeschermd voor de nabije kustgemeenten, zonder dat het zeezicht structureel wijzigt. De uitbreiding van de haven van Zeebrugge in westelijke richting biedt bovendien mogelijkheden om aan bijkomende functies in dit gebied invulling te geven⁴².

Het belang van exporteconomie en logistieke ruimte

Export is niet alleen belangrijk voor grote bedrijven maar zeker ook voor KMO's. Exporterende KMO's zijn resistenter tegen de crisis; export heeft een positief effect op hun productiviteit, groei en kansen. Het schaalvoordeel zorgt ervoor dat bedrijven risico's kunnen spreiden, wat in tijden van conjunctuurval een

41 Regeerakkoord Vlaamse regering 2014-2019, p. 49

42 www.maritiemetoegang.be

strategisch voordeel betekent.

Zeebrugge is een belangrijke draaischijf voor de export van de West-Vlaamse agrofood. In het hart van West-Vlaanderen is een dynamische agrovoedingssector verankerd, die zeer belangrijk is voor de Vlaamse economie en export. Zo heeft de West-Vlaamse diepvriesgroentesector bijna een derde van de wereldmarkt in handen. West-Vlaanderen is momenteel de grootste fabrikant van diepvriesvoeding in heel Europa.

Het project Oost West Poort⁴³ wil de bestaande economische en logistieke samenwerking tussen de regio's West-Vlaanderen en Venlo (NL) uitbouwen en verder versterken. Beide regio's vormen voor elkaar immers een toegangspoort tot belangrijke afzetmarkten en willen daartoe functioneren als logistieke draaischijf. Zo vormt West-Vlaanderen een toegangspoort naar het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk, en fungeert regio Venlo als toegangspoort tot Duitse en Oost-Europese markten.

Deze logistieke complementariteit wordt bovendien geschraagd door een sterk gelijklopende economische realiteit, namelijk de sterke land- en tuinbouwcluster in West-Vlaanderen en regio Venlo.

Voor de export is de distributielogistiek een fundamentele factor. De wereldwijde groei van goederenstromen, de toenemende individuele eisen van de consument en de behoefte aan duurzame logistieke activiteiten vereisen een sterk aanpassings- en innoverend vermogen van de logistieke sector. Eisen op het gebied van betrouwbaarheid, servicegerichtheid, snelheid en flexibiliteit vormen grote uitdagingen.

68 Een zeer belangrijk competitief voordeel voor onze provincie is de geografische ligging ten opzichte van de internationale afzetmarkten. Het havengebied Zeebrugge is ontegensprekelijk een strategische plek waar goederenstromen voor verschillende afzetmarkten samenkomen.

43 Europees Interreg-programma (2011-2013)

West Deal⁴⁴ stelt dat er in onze provincie een tekort is aan volwaardige functionerende multimodale logistieke platformen. En *“De VAL en VAS⁴⁵ ontwikkelingen verkeren nog veelal in opstartfase en internationale (Europese) distributiecentra zijn quasi onbestaande”*.

Uit de SWOT-analyse van Oost West Poort⁴⁶ blijkt de beperking van beschikbare ruimte een West-Vlaams knelpunt te zijn. Er worden daarnaast wel opportuniteiten gezien in de activering van nieuwe multimodale verbindingen.

44 Strategisch plan van de provincie West-Vlaanderen, gericht op de economische transformatie in West-Vlaanderen

45 VAL= Value Added Logistics / VAS = Value Added Supply

46 Slotconferentie Oost West Poort , 9 mei 2014

Droomwerf 2

Landaanwinning in de Noordzee

Het belang van (open) ruimte

West-Vlaanderen is historisch gezien lang een weinig verstedelijkte provincie geweest, maar beent nu de rest van Vlaanderen snel bij. Ook in onze provincie komt er een almaar grotere druk op de open ruimte. Het wonen en de niet-agrarische bedrijvigheid zijn de belangrijkste drijvende krachten voor de toename van bebouwing in de open ruimte. Economische, ecologische en sociale belangen staan soms scherp tegenover elkaar.

Daar tegenover staat het belang van open ruimte met haar morfologie, haar functies en haar symboliek. Het gaat om meer dan het typische buitenleven met landschapsaspecten als weidsheid, de spanning tussen water en land, verrassende einders en de speling van het licht op de glooiingen. Open ruimte

zorgt letterlijk voor ademruimte. De aanwezigheid van open ruimte in de directe of nabije omgeving van de woon- en werkplek, verhoogt de leefkwaliteit. Dat is een openbare groenzone in de buurt, een groter open landbouwgebied of een heus natuurreservaat. Groene ruimte wordt op prijs gesteld zeker ook door bewoners van stedelijke gebieden. Dit geldt zowel voor groen in de directe woonomgeving als voor groen buiten de stad.

Daarnaast zijn er de economische belangen met de nood aan bedrijventerreinen. Op 1 januari 2013 was er 878 ha aan bedrijventerreinen beschikbaar in West-Vlaanderen. Slechts 23,2% van het beschikbaar aanbod aan bedrijventerreinen is echter bouwrijp. De procedure om bedrijventerreinen bouwrijp te maken dient van overheidswege versneld te geraken.

De nood aan beschikbare bedrijfsterreinen is een kleine zijsporing – maar wel een belangrijke – in het ruimer kader van de nood aan ruimte in onze provincie

Ruimtelijke oplossing

Eén van de ruimtelijke oplossingen is landaanwinning in zee. Kunstmatige eilanden of polders in zee zijn technisch realiseerbaar. Anno 2014 is deze denkpiste niet meer embryonaal en eigenlijk volwaardig haalbaar.

Het project Vlaamse Baaien combineert kustveiligheid met de creatie van opportuniteiten op ruimtelijk, economisch en ecologisch vlak. Kunstmatige eilanden zijn ecologisch inpasbaar, mits goed vorm gegeven. Eilanden voor onze kust is een ambitieus project met belangrijke redenen van bestaan. Eilanden bieden ruimte voor specifieke functies. De Vlaamse Baaien komen verder nog meer uitvoering aan bod⁴⁷.

Landaanwinning in onze Noordzee is niet zinvol voor de landbouw, voor bedrijfsterreinen of voor grootschalige woningbouw. Wel voor de natuur,

⁴⁷ Onder 'Veiligheid met economische opportuniteiten'

een energie-eiland en een luchthaven. Het zeewaarts verbreden van de kust volgens het principe *“Building with nature”* biedt extra ruimte hiervoor. Volgens dit uitgangspunt worden gezamenlijk oogmerken als veiligheid, natuurlijkheid, economisch potentieel, leefbaarheid en duurzaamheid met elkaar verenigd, zodanig dat ze elkaar versterken. Het is bouwen met de natuur, in plaats van bouwen met beperking van de gevolgen voor de natuur.

Vorig jaar werden in het Belgisch deel van de Noordzee kunstmatige riffen aangelegd in de offshore windmolenparken om actief natuurwaarde te creëren. Bij een voorbereidende exploratie half maart 2014, stelden duikers van het VLIZ⁴⁸ en de UGent alvast heel wat leven vast op en in de betonnen rifstructuren. Dit opent een perspectief voor het verhogen van de biodiversiteit bij het ontwikkelen van kunstmatige eilanden, kustverdedigingsstructuren en andere toepassingen van harde materialen op zee.

Het nastreven van dit soort multifunctionaliteit op zee staat hoog op de agenda van Europa. Binnen het Europees onderzoeksproject MERMAID werkt het VLIZ samen met een dertigtal Europese onderzoeksinstituten en industriële partners om concepten voor multifunctionele platformen te ontwikkelen. Hierbij wordt onderzocht hoe verschillende gebruikersfuncties, zoals maricultuur, windmolens, golfenergieconvertoren en logistieke platforms, op één plek kunnen worden geïntegreerd. Actief natuur maken als nieuwe activiteiten zich op zee ontplooiën, wordt de baseline.

Droomwerf 3

Een cargoluchthaven op de Belgische Noordzee

Het idee van een cargoluchthaven in het Belgisch deel (of het Belgisch-Nederlandse) van de Noordzee overstijgt het niveau van een luchtkasteel:

- De inzet op verhoogde en verbeterde distributielogistiek met versterkte multimodaliteit en korte versaslijnen is van fundamenteel belang. Dit komt alle economische sectoren ten goede.
- De positie van de zeehaven van Zeebrugge wordt met een cargoluchthaven op zee bevestigd en versterkt. Zeker ook met een zeewaartse uitbreiding van de haven.
- Als de luchthaven van Oostende zou “verhuizen” naar de Noordzee (in Belgisch gebied, of misschien wel Belgisch-Nederlands Noordzeegebied), komt er een belangrijke oppervlakte van om en bij 350 hectare vrij, die een andere ruimtelijke functie kan krijgen. Dit gebied kan worden herontwikkeld ondermeer als economisch, toeristisch of natuurgebied.

Bron: Departement Mobiliteit en Openbare Werken, Masterplan Vlaamse Baaien, april 2014

Het idee van Econopolis uit de eerste *deliverables* van hun studie om een cargoluchthaven op zee, aan onze Noordzeekust te creëren, is voor mij zeer aannemelijk als belangrijk toekomstproject voor onze West-Vlaamse economie. Om van idee tot realisatie te komen, wordt er altijd een weg afgelegd, een weg die hier en daar moet worden geëffend, maar die, met geloof in het belang ervan voor onze economische toekomst, haalbaar moet zijn.

6. De klimaatschok en de zeespiegel

In het vijfde rapport van de Intergovernmental Panel for Climate Change van september 2013 wordt onomstotelijk bewezen dat de wijziging van het klimaatstelsel op aarde zich doorzet. Het rapport is nog stelliger dan voorheen over de menselijke invloed op het klimaat.

De zeespiegel is sinds het begin van de 20^e eeuw met 20 cm gestegen. In de loop van de 21ste eeuw zullen de oceanen warmte blijven absorberen en zullen gletsjers en ijskappen blijven afsmelten. Daarom zal het zeeniveau, zelfs met een hogere snelheid dan waargenomen in de laatste 40 jaar, blijven stijgen.

De CO₂-concentraties zijn 40% hoger dan in de pre-industriële tijd, voornamelijk door het verbranden van fossiele brandstoffen en veranderingen in landgebruik op aarde. De oceanen hebben tot 30% van de door de mens uitgestoten CO₂ geabsorbeerd, wat heeft geleid tot het verzuren van de oceanen⁴⁹.

“De focus binnen de klimaatschok zal de komende jaren verschuiven van het beperken van de temperatuurstijging naar strategieën om ons aan te passen aan de nieuwe leefomgeving op aarde. Niet morgen, misschien niet over tien jaar, maar zeker in het leven van onze kinderen” stelt Geert Noels in Econoshock 2.0.

Langs onze Noordzeekust is een doeltreffende kustbescherming absoluut noodzakelijk. Zelfs onafhankelijk van de effecten van de klimaatwijziging is de kans dat wij een storm zullen voelen passeren, reëel.

Opportuniteit 4

Veiligheid met economische opportuniteiten

Vlaamse baaien

Het Project Vlaamse Baaien wil ervoor zorgen dat de Belgische kust tegen 2100 bestand is tegen de veranderende klimaatomstandigheden. De kust moet bestand zijn tegen stormen en overstromingen, maar ook aantrekkelijk blijven, de economie kansen geven en zorgen voor duurzame energie.

Het algemene doel van het project Vlaamse Baaien is om een integrale gebiedsvisie te ontwikkelen voor onze Kust, op de lange termijn tot 2100 en in eerste instantie op de middellange termijn tot 2050. Die visie vormt vervolgens het kader voor alle uit te voeren projecten en maatregelen in de kustzone.

Het nieuw Vlaams regeerakkoord stelt: *“We beschermen onze kust en het Schelde-estuarium tegen overstromingen door een versnelde aanpak van zandopspuitingen via*

49 www.VLIZ.be

een publiek-private samenwerking en door de uitvoering van het plan Vlaamse Baaien. Dat leidt tot een win-winsituatie door het combineren van de verdere optimalisatie van de zeekering met het verzekeren van de maritieme toegang tot de havens". Het is belangrijk dat dit wordt gerealiseerd.

De projecten Vlaamse Baaien en landwinning op zee gaan samen. Ze zijn pas realiseerbaar als er economische opportuniteiten zijn aan gekoppeld. Die zijn er. Hierop moet worden ingespeeld.

In april 2014 hebben Vlaanderen en Nederland de Schelderaad ingesteld als officieel overlegorgaan bij het beheer van het Schelde-estuarium. Met de Schelderaad willen Vlaanderen en Nederland een belangrijk draagvlak creëren voor toekomstige ontwikkelingen. Dat is ondermeer de toegankelijkheid van de havens, de bescherming van de kust via Vlaamse Baaien, maatregelen tegen overstromingen en de natuurontwikkeling. Deze grensoverschrijdende samenwerking kan een hefboom creëren. Toch zullen er zeker initiële stappen vanuit de private sector moeten worden gezet. Die komen er pas bij een mogelijk winstgevend economisch nut voor de zeer grote investeringen op zee. De overheden hebben een rol om dit uit te voeren en te ondersteunen.

3. Het belang van disruptieve innovatie

Vanwege het grote belang ervan wordt disruptieve innovatie uitgediept in een apart hoofdstuk binnen het deel over de uitdagingen van West-Vlaanderen. Disruptieve innovatie is een uitdaging die niet direct vervat zit in een opportuniteit of droomwerf vanwege de brede impact van deze megatrend, waardoor deze des te meer aandacht verdient.

Uit een opiniestuk in De Morgen van het voorjaar 2013 onthield ik namelijk iets essentieels: *"In elke vezel van beleid, politiek, onderwijs, sociaal overleg, onderzoek en bestuur zouden de toekomstige behoeften en uitdagingen het vertrekpunt moeten zijn. Zonder disruptieve innovatie kalft de welvaart verder af. Om disruptieve innovatie mogelijk te maken, dient in de hele samenleving de oriëntatie op de toekomst te domineren en de visie op verandering".*

1. Niet elke innovatie is dezelfde

De schrijvers van dit opiniestuk, Derrick Gosselin⁵⁰ en Bruno Tindemans⁵¹, vinden dat er in het huidige innovatiebeleid te weinig wordt stilgestaan bij het feit dat niet alle innovaties dezelfde zijn. Er is het onderscheid tussen incrementele innovaties (dingen beter maken) en disruptieve innovaties (betere dingen maken).

Een incrementele innovatie verbetert een bestaand product, dienst of businessmodel. Dat zijn bijvoorbeeld de gedurige verbeteringen aan de mobiele telefoons. Disruptieve innovaties daarentegen zijn doorbraken die een consument of markt op een nieuwe manier bedienen en almaar meer worden gerealiseerd via open innovatie. Dat zijn dat de echte banenscheppers: de nieuwe aanpak vergt nieuwe productiefaciliteiten, distributienetwerken, verkoopafdelingen en verder onderzoek.

"Zolang incrementele innovatie hoger ligt dan de disruptieve innovatie zullen we geen bijkomende economische activiteiten genereren en zal groei, werkgelegenheid

50 Hoogleraar Strategie UGent en Oxford, auteur van het Nieuw Industrieel Beleid in Vlaanderen.

51 CEO van Syntra Vlaanderen, het Vlaams Agentschap voor ondernemingsvorming

en toegevoegde waarde verder afkalven”⁵² aldus nog Gosselin en Tindemans, de auteurs van het boek “Toekomstmakers. De kunst van het vooruitdenken”.

2. Twaalf disruptieve innovaties

In het voorjaar 2013 verscheen een rapport van McKinsey Global Institute “*Disruptive technologies: Advances that will transform life, business and the global economy*”. In het rapport worden twaalf disruptieve innovaties opgesomd: mobiel internet, opslag van energie, de automatisering van kenniswerk, het ‘internet of things’⁵³, cloud technologie⁵⁴, geavanceerde robotica, zelfrijdende voertuigen, genomics⁵⁵, 3D-printen, geavanceerde materiaalkunde, nieuwe ontdekkingen van (schalie)gas en olie, en duurzame energie.

Bij innovatie waar tegelijkertijd sprake is van veranderingen in consumentengedrag, mediatechnologie en wet- en regelgeving, is er sprake van een *perfect storm*. Deze drie stuwende krachten van verandering zijn onderling verbonden: vaak verandert consumentengedrag als gevolg van de mogelijkheden van nieuwe mediatechnologieën en dient de wet- en regelgeving zich daar weer op aan te passen.

Disruptieve innovaties zijn een bijzondere categorie nieuwe producten en diensten, die zich aanvankelijk op een lager marktsegment richten. Daarmee zijn ze voor gevestigde marktspelers aan de start vaak niet bedreigend. Nadat voldoende kritieke massa in het lagere marktsegment is bereikt, wordt een hoger marktsegment aangeboord. En omdat disruptieve producten en diensten zich weten te onttrekken aan de voortdurende race omhoog – met hogere

kwaliteitsniveaus en additionele features – kunnen ze heel snel heel veel marktaandeel veroveren⁵⁶.

Voor West-Vlaanderen zijn zeker de ontwikkelingen in geavanceerde materiaalkunde en robotica, duurzame energie en opslag van energie fundamenteel.

3. Creatieve destructie

Er zijn almaar meer onzekerheden binnen de sterk toegenomen globale economie. Toegenomen complexiteit en turbulentie zijn eigen aan de vrije globale markteconomie. Er is ook het systeem van creatieve destructie, waarbij succesvolle toepassingen van nieuwe technieken de oude vernietigen. Creatieve destructie is vooral bekend in de betekenis die Joseph Schumpeter⁵⁷ er aan gaf. Hij hield technische innovatie voor de enige werkelijke bron van economische groei. Succesvolle innovatie verschaft tijdelijke marktmacht en surpluswinst, die de winsten en marktaandelen van op voorgaande techniek en gevestigde bedrijven aantast. Niet alleen technologische innovatie maar ook het concept van klantenrelatie en –binding (via doordachte marketing) voldoet aan deze wetmatigheid. In hun boek “*Why nations fail*” vinden de gerenommeerde economen Acemoglu en Robinson⁵⁸ dat een sleutel tot langdurige welvaart een permanente stroom is van nieuwe vormen, gedachten en technieken die de oude vernietigen. Er kan best ruim baan zijn voor creatieve destructie.

“Er zijn crises omdat we experimenteren, dingen uitproberen. Als iedereen hetzelfde deed als z’n ouders en jij hetzelfde doet als gisteren, had je nooit een crisis. We leggen spoorwegen aan, we worden overenthousiast en leggen er te veel aan, dus gaan we bankroet. We zijn euforisch over de auto-industrie, de dotcom of de beleggingshypotheek die het voor mijn broer - die arm is - mogelijk maakten een huis te kopen; we gaan door het dak, we gaan failliet. Maar mensen vergaren nieuwe ideeën, zelfs in het midden van een recessie, en uiteindelijk hopen die zich op tot het punt dat iemand dat 100 dollarbiljet op de grond ziet liggen dat anderen niet opraapten. Ik raap het op, ik ga het maken! Ik doe er mijn voordeel mee! En hup, opnieuw begint de race, en opnieuw krijg je een boom” luidt de uitleg van Deirdre McCloskey, Amerikaanse hoogleraar en econome⁵⁹.

56 Naar Clay Christensen, de auteur van het invloedrijke boek *The Innovator’s Dilemma* uit 1997

57 Oostenrijks econoom en politiek wetenschapper (1883 – 1950)

58 Zie ook inleiding “Groei, winsten en economische modellen” supra

59 “De wereld draait ook op liefde” in *De Tijd*, 10 augustus 2013, p. 44

52 Gosselin Derrick & Tindemans Bruno, “Wil Vlaanderen wel een topregio zijn? Vlaams Innovatiebeleid kampt met fundamenteel gebrek aan beleidsinnovatie” in *De Morgen*, 19 maart 2013, p. 18

53 Voorbeeld de slimme koelkast. De koelkast van de toekomst weet wanneer de melk over datum is, zet de koeling een tandje hoger als er een hittegolf heerst, geeft je een seintje als je nog een dag hebt om de melk op te drinken en bestelt wellicht zelfs nieuwe melk voor je, want hij weet dat je standaard twee pakken melk op voorraad hebt.

54 Voor gebruikers die vanaf veel verschillende locaties productief willen zijn, is een moderne cloudopslagdienst de hemel op aarde: of je nu op je smartphone, laptop of tablet werkt, meer dan een internetverbinding is niet nodig om bij je bestanden te kunnen en die te delen met anderen.

55 Genomica-onderzoek kan gaan om genen van mens, dier, plant en micro-organismen

4. Cradle to cradle-principe

De verduurzaming van de wereldeconomie is onontkoombaar. Trendwatcher Adjedj Bakas schrijft in zijn laatste boek *“Plenty. Megatrends Water, Energie, Grondstoffen en Duurzaamheid”* dat *cradle to cradle* de norm wordt.

Het *cradle to cradle*-beginsel gaat uit van het principe dat ook in de natuur werkzaam is: restmateriaal gaat niet verloren, maar wordt weer als voedsel gebruikt voor andere organismen. Boeren werken al eeuwenlang met dit principe: afval wordt als mest voor de akkers of als veevoeder gebruikt. Bakas verwacht dat het *cradle to cradle*-principe niet het zoveelste modeverschijnsel is, maar dat het een vertrouwd verschijnsel wordt in de samenleving van morgen⁶⁰.

Het *cradle to cradle*-platform definieert *cradle to cradle* als een nieuw businessmodel met als streefdoel producten zo te ontwerpen dat ze van begin tot eind veilig en herbruikbaar zijn. *“Dat vraagt om een geheel nieuwe samenwerking tussen leverancier, producent, gebruiker en verwerker. Een intensieve samenwerking tussen deze partijen is nodig om tot betere producten te komen. Cradle to cradle is bijgevolg een strategie voor product- en procesinnovatie waarin het sluiten van materiaalkringlopen centraal staat. Het is de uitdaging om producten te ontwikkelen die veilig en gezond zijn voor mens en milieu, en die bovendien na gebruik volledig tot waardevolle grondstoffen te ontmantelen zijn of juist afbreekbaar zijn in de biosfeer”*⁶¹.

In de krant van 20 juni 2014 gaat De Tijd⁶² in op de groeiende en almaar groter wordende overtuiging dat het model van een lineaire economie - waarbij grondstoffen worden verwerkt tot afgewerkte goederen die na gebruik worden gedumpt - niet het model van de toekomst kan zijn. De krant refereert naar een studie van het consultancybureau McKinsey uit 2012: de EU zou jaarlijks 460 miljard euro aan basismaterialen kunnen besparen door in te zetten op hergebruik. *“Dat kost minder energie en minder grondstoffen. Het is efficiënter en het betekent minder uitstoot. Alleen is het lang niet eenvoudig. Een systeem opzetten*

60 Bakas Adjedj (2013), *“Plenty. Megatrends Water, Energie, Grondstoffen en Duurzaamheid”* in Scriptum, p. 323-324

61 www.c2cplatform.be

62 “Kringløp røktøp”, De Tijd, 20 juni 2014, p. 19

voor inzameling, sorteren, valoriseren en hergebruiken is complex. Het is ook arbeidsintensiever (wat natuurlijk ook betekent: meer jobs). En het vereist dat bedrijven veel meer samen gaan denken en samenwerken. Wie kan met het afval van een ander nog iets doen? En hoe kan daar van bij het ontwerp en de ontwikkeling van een product op ingespeeld worden?” situeert journaliste Stephanie De Smedt de complexiteit van het *cradle to cradle*-principe.

Een vrij evident voorbeeld is de recuperatie uit huisvuilverwerking. Op de Imog-site te Moen (Zwevegem) zorgt een nieuwe installatie sedert afgelopen zomer ervoor dat het verbrandingsschroot opnieuw als grondstof bruikbaar is. Deze werd geplaatst in samenwerking met Galloo nv. Bodemassen van huisvuilverbrandingsinstallaties worden opgewerkt tot nieuwe grondstoffen. Tijdens de bewerking worden er zoveel mogelijk waardevolle componenten uit de as gewonnen zoals ijzer, roestvrij staal en non-ferrometalen. Het werd gebouwd door Constructie Galloo uit Menen. Uit de aangevoerde assen wordt zo'n 7% ferro en 1,88% non-ferro gesorteerd. Deze gesorteerde resten worden dan bij Galloo geschedderd en gescheiden om als secundaire grondstof dienst te doen.

Er is de West-Vlaamse vindingrijkheid om nieuwe toepassingen te vinden voor restmaterialen en materialen zoals het vlas toen de klassieke afzetmarkt sterk verminderde. Een ander voorbeeld bevindt zich nog in de onderzoeksfase. Voor de industriële verwerking van biopolymeren⁶³ werd er vorig jaar een onderzoeksgroep Biopolymeren aan de KULAK opgestart. Dit kadert binnen het project 'Fabriek voor de Toekomst Nieuwe Materialen' van de POM West-Vlaanderen.

Of de circulaire economie effectief dé oplossing wordt, die alle andere strategieën overbodig maakt, dat blijft de vraag. Voor bedrijven gaat het om willen en kunnen, maar ook om bedrijfszekerheid. Voor veel producenten is er geen alternatief voor hun grondstof of is een alternatief zo duur dat ze zich de markt uit prijzen. Uiteindelijk hangt veel af van de markt.

Lang niet voor elke sector en voor elke grondstof is het *cradle to cradle*-recept toepasbaar. Er zal dus meer nodig zijn om de economie draaiende te houden dan het hameren op circulaire productieprocessen. Zo zal de economische diplomatie,

63 Polymeren van biochemische verbindingen, zoals suikers en aminozuren.

ook in Europees verband, erop gericht moeten zijn om de wereldhandel open te houden en de toegang tot grondstoffen te verzekeren.

5. Nood aan meer samenwerking

De herbruikbaarheid van grondstoffen wordt een belangrijk criterium bij productieprocessen en met recycling van grondstoffen wordt geld verdiend. Het hoge woord is er meteen ook uit: samenwerking. In een circulair economisch systeem is samenwerking immers fundamenteel.

West-Vlaanderen heeft de hoogste industrialisatiegraad van Vlaanderen: een troef en een verhoogd risico. Binnen West-Vlaanderen vinden we de hoogste industrialiseringsgraad in het arrondissement Tielt (15,2%). In het arrondissement Oostende is de industrialiseringsgraad het laagst (3,2%).

Een behoorlijk sterke industrialisatiegraad biedt innovatiepotentieel met toekomstperspectief, mits de juiste benadering. Als het circulair economisch systeem de geïnnoveerde industrialisatie gaat domineren, heeft dit consequenties die niet uit het oog mogen worden verloren. West-Vlaanderen is een sterke KMO-regio, die kan bogen op de aanwezigheid van een aantal sectoriële concentraties en de nodige aanwezigheid van ondernemerschap. Ons hard werken, onze wil tot vooruitgang en de competitieve sfeer zijn een belangrijke drive. Teamspirit is hier echter niet ingebakken. Wel is er een verregaande bereidheid om als het nodig is, samen aan de kar te trekken. Dat samen aan de kar trekken, is een duidelijke noodzaak geworden met de huidige uitdagingen. Een circulair economisch systeem loopt spaak zonder geoliede machine van samenwerking. Een open innovatiecultuur dwingt tot een vertrouwensklimaat met samenwerking. Hier kunnen we moeilijk buiten.

Maar ook in een lineair systeem zorgt samenwerking voor economische meerwaarde. De samenwerking vanuit de West-Vlaamse agrofoodindustrie om met een logistieke dienstverlener een *community* voor een duurzame transportlijn richting Noord-Italië op te zetten, schuif ik als een concreet voorbeeld naar voren. Voor de organisatie van een gezamenlijk spoortransport vanuit de haven van Zeebrugge naar de regio Milaan ondertekenden de verschillende betrokken partijen daartoe een "*Memorandum of Understanding*". Dit alles op initiatief van de

POM West-Vlaanderen die hierin een voortrekkersrol speelde.

6. De 'triple helix' gedachte

Het bedrijven van innovatie en valorisatie vanuit een economisch-technologische cluster, de 'triple helix' gedachte, komt uit de Amerikaanse campuscultuur, waar open fora en uitwisselingen tussen onderzoekers, bedrijven en overheid veel meer 'vanzelf' tot stand komen. Niet voor niets is Amerika nog steeds wereldleider in innovaties en kennisvalorisatie. Onze traditie is anders: we hebben dan wel ons sterk ondernemerschap, maar toch is er een sterke gerichtheid op sturing, risicoreductie en verantwoording. Voor een Amerikaan betekent 'samenwerking' vooral uitwisseling, in de setting van een ideeënmarkt. De spelers op die markt bepalen zelf hoever ze daarin gaan. Er worden geen gemeenschappelijke conclusies getrokken: iedereen neemt zijn eigen verantwoordelijkheid. Maar het systeem functioneert toch als broedplaats van innovaties en 'joint ventures', omdat die uitwisseling intensief is.

Bij ons betekent 'samenwerking' vooral overleg plegen over een gemeenschappelijke agenda en gemeenschappelijke conclusies. Om een marktplein – platform vanuit de markt – te stimuleren, is paradoxaal genoeg enige structuur nodig: versterking van het organiserend vermogen met personele capaciteit die aanjaagt, programmeert, mensen het plein op duwt, innovaties signaleert en innovatiedragers aan het woord laat.

Een voorbeeld is de West-Vlaamse vzw Innos, een initiatief rond integrale veiligheid dat door mij wordt ondersteund. Innos vzw werd recent opgericht met als doel alle actoren uit de publieke en de private veiligheidssector – overheid, ondernemingen en onderwijs – structureel samen te brengen. De finaliteit is een bijdrage tot de ontwikkeling van hoogwaardige innovatie in het maatschappelijk veiligheidsdomein. Dat vooral met het oog op een permanente onderlinge kruisbestuiving op vlak van technologische vernieuwing, sociale innovatie en nieuwe maatschappelijke ontwikkelingen.

Een ander voorbeeld is het Streekpact van Zuid-West-Vlaanderen. Met een geïndustrialiseerd karakter en met een sterk KMO-weefsel, wil deze regio

focussen op creatieve maakindustrie. De industrie staat met 21% nog altijd voor de meeste tewerkstelling in het zuiden van de provincie. Zich richten op de creatieve maakindustrie – met als speerpuntsectoren mechatronica, kunststoffen, nieuwe materialen en zo meer – is belangrijk, omdat die geschikt is voor verschillende werknemersprofielen. Uit hun streekpact blijkt de ambitie van een nog sterkere samenwerking in Zuid-West-Vlaanderen tussen overheid, ondernemersveld, onderwijs en ook inwoners.

Daarnaast heb je de clusterwerking, zoals de cluster Mechatronica. Voor het noorden van West-Vlaanderen is de sector Metaal en Mechatronica echt belangrijk. Zo blijkt uit de studie 'Mechatronica in West-Vlaanderen' van POM West-Vlaanderen. De studie beschouwt de brede metaalsector en haar onderliggende sector 'mechatronica' als 'de sector van de machinebouwers, de fabrikanten van productie-installaties en de onderdelen hiervan'. RESOC Brugge gaat voor een *sterke cluster* van grote 'lead plants' én kleinere KMO's met innovatieve kracht, samen met onderwijsactoren en beleidsmensen.

Binnen de voedingscluster in Midden-West-Vlaanderen en de Blue Energy Cluster in Noord-West-Vlaanderen staat de 'triple helix' gedachte eveneens centraal.

7. Open innovatie... alweer

De technologische revolutie heeft impact op de traditionele maakindustrie en op de dienstensector. Opnieuw komen we bij de term open innovatie. Innovatie-onderzoeker Wim Vanhaverbeke vindt het voor zich sprekend dat open innovatie voor een nieuwe wind zorgt in stugge onderzoeksafdelingen van grote multinationals. Hij is echter vooral overtuigd dat open innovatie ook de in te slagen weg is voor KMO's, die veelal amper een onderzoeksafdeling hebben. Van Haverbeke stelt: "*Per werknemer moeten KMO's juist meer samenwerken dan grote bedrijven*".⁶⁴

De West-Vlaamse bedrijven vinden dan wel vlot de weg naar steun uit de *KMO-portefeuille voor technologieverkenning* van het Vlaams Agentschap Ondernemen (25,6% aandeel van het Vlaamse Gewest), maar hinken behoorlijk achterop

wat betreft de gebruikname van steunmaatregelen uit het Vlaams Innovatie Samenwerkingsprogramma van het IWT⁶⁵.

In 2013 was de steun uit het VIS-programma voor West-Vlaanderen 391.520 euro; een aandeel van amper 2,1% van het Vlaams Gewest⁶⁶. Als steunverlening voor innovatie de ondernemingen kan aanzetten tot meer samenwerking zitten we op het goede spoor naar open innovatie. Het Vlaams Regeerakkoord 2014 – 2019 omvat het plan om het Agentschap Ondernemen en het IWT tot één Agentschap voor Ondernemen en Innovatie met één steunkader te fuseren. Een vereenvoudiging zou zeker een effect naar meer laagdrempeligheid moeten hebben, zeker voor de kleinere bedrijven, zonder personele inzet voor Onderzoek en Ontwikkeling.

Met de uitrol van het Vlaams Nieuw Industrieel Beleid richtten de Vlaamse overheid en de investeringsmaatschappij PMV recent een bijzonder investeringsfonds op. TINA is een marktgedreven investeringsfonds in de schoot van PMV. Het beheert 200 miljoen euro aan risicokapitaal. Dat geld dient om innovatie met strategisch potentieel te versterken en versneld naar de markt te brengen. PMV werkt daarvoor steeds samen met marktpartijen die optreden als consortiumpartners, eventueel ondersteund door kennisinstellingen⁶⁷. De doelgroep zijn de speerpuntsectoren, met ondermeer 'logistiek, transport en supply chain management' en 'nieuwe materialen, nanotechnologie en de verwerkende industrie'.

Vanuit waardering voor alle bestaande organisaties en actoren binnen het economisch veld, geef ik geen concrete invulling over initiatieven voor meer open innovatie en samenwerking specifiek in West-Vlaanderen. Zoals ik al eerder schreef: de belangrijkste stimulans tot innovatiegedreven samenwerken komt van de bedrijven zelf. Een innovatie-marktplaats bijvoorbeeld heeft enige structuur nodig. Is dit iets voor de provincie, voor de RESOC's, ondernemingsnetwerken en –belangenorganisaties? Er is het waardevolle vrije initiatief. Het belangrijkste voor mij is de overtuiging dat een verdere versterking van de netwerkeconomie, goed

65 Vlaams Agentschap voor Innovatie door Wetenschap en Technologie

66 West-Vlaanderen ontcijferd 2014 – Tabel Evolutie van de IWT-projectsteun voor onderzoek, ontwikkeling en innovatie in West-Vlaanderen, p. 111

67 www.pmv.eu

64 "Open innovatie als redplank voor KMO's", 15 juni 2014 – www.trends.be

doordacht en op het juiste niveau en de juiste plaats geïnitieerd in onze provincie, essentieel is en blijft voor de West-Vlaamse economische toekomst.

We weten allemaal dat onze provincie een continue economische transformatie kent, door de tijd heen. Dat gaat samen met een specifieke dynamiek en een concurrentiedrang. Anderzijds evolueren de technologische ontwikkelingen razendsnel en is het onmogelijk om mee te blijven als men enkel in zijn hoek hard blijft werken. De netwerkeconomie moet ervoor zorgen dat er voldoende kruisbestuiving is met aanverwante sectoren zodat men bijvoorbeeld ook in de landbouw mee is met ontwikkelingen in biotech en ICT. Dat is iets anders dan de activiteiten afstemmen op die van de concurrent. Samenwerken in een netwerkeconomie met open innovatie als kerndoel, is daarom meer dan de boodschap of een hype.

4. West-Vlaanderen: econo-shockproof

De strategische sterktes van West-Vlaanderen zijn de ondernemerszin, onze kustlijn en de speerpuntindustrieën. We zijn een dienstvaardige, vriendelijke provincie die gastvrijheid hoog in het vaandel draagt.

Er is werk aan de winkel inzake innovatie, de vergrijzing, lokale werkloosheid en het kleiner aandeel hoger opgeleiden. De uitdagingen zijn de klimaatwijziging, de energieshift en de economische zwaartepuntverschuiving.

Er zijn economische ambities, die Econopolis detecteerde. Dit zijn er enkele.

Sommigen zijn reeds in wording:

- Energieatol voor de kust
- Inhaalbeweging universitaire opleidingen
- High level opleidingen voor ondernemers (singularity university)
- Disruptieve technologie testing van bestaande bedrijven
- Nieuwe toeristische groeipolen
- Uitbreiding haven van Zeebrugge

- Vlaamse Baaien 2100
- Cargoluchthaven voor de kust.

Een maximalisatie van onze Noordzeeoppositie in al haar facetten is een absolute must.

1. Gezamenlijkheid en wendbaarheid

Ondertussen buidelen doorbraakinnovaties en de aanverwante berichtgevingen over elkaar heen en er is duidelijk nog kaf onder het koren. Veranderingen dienen zich voortdurend aan en bedrijven moeten daar dagelijks een antwoord op zien te vinden. We kunnen er niet om heen dat we slimmer en verstandiger met de natuur moeten omgaan door nieuwe vormen van energie, afvalrecycling en watermanagement, door doordacht ruimtegebruik, door "building with nature". Duurzaam ondernemen wordt het nieuwe normaal.

Visie en durf gaan hand in hand. West-Vlamingen zijn moedig en we kunnen ook goed organiseren. Het belangrijkste is dat er over onze economische toekomstvisie open met elkaar in gesprek wordt gegaan en dat deze gesprekken blijven. Gezamenlijkheid en wendbaarheid zorgen voor onze economische sterkte. Wendbaarheid staat voor de capaciteit om snel en effectief te veranderen, anticiperend of reagerend op kansen en bedreigingen. Gezamenlijkheid creëert gedeeld leiderschap, wat iedereen ten goede komt.

2. De studie over de economische toekomst van West-Vlaanderen

Voor deze rede gaf Econopolis input met haar eerste studieresultaten uit juni 2014. Dit onderzoek van Econopolis, in opdracht van de Provincie & de POM West-Vlaanderen, wil aangeven wat de gewenste duurzame economische ontwikkeling op lange termijn is voor de provincie West-Vlaanderen. Hieruit pikte ik elementen die ik in eerste instantie relevant vind voor mijn rede over economie. Niet alles werd volledig verwerkt en uitgediept. Voor een realistische lange termijnvisie gaat men immers niet over één nacht ijs. In het najaar 2014 start een ruime consultatieronde bij diverse stakeholders. Deze inspraakmomenten zullen de output van de economische SWOT-analyse, in relatie tot de mondiale

trends en macro-economische veranderingen, valideren naar effectiviteit en haalbaarheid. De doelstelling van de Provincie en de POM is immers om een toekomstgericht sociaaleconomisch beleid uit te stippelen met krachtige, gedragen en realiseerbare plannen en projecten voor West-Vlaanderen waar bedrijven en burgers alleen maar beter van worden.

Dank aan:

- Gedeputeerde van Economie Jean de Bethune;
- POM West-Vlaanderen;
- Stuurgroep in het kader van het onderzoek 'Toekomstvisie en langetermijnstrategie voor West-Vlaamse economie (2030)';
- Econopolis;
- WES;
- VOKA West-Vlaanderen;
- Hans Maertens, directeur-generaal VOKA West-Vlaanderen;
- Derrick Gosselin, hoogleraar Strategie UGent en Oxford;
- Katrien Vandeputte, beleidsadviseur Vlaamse dienst van de gouverneur.

